

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กในอุดมคติด้านมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาศูนย์เด็กเล็ก ตำบลคอนแก้ว อำเภอแม่อรม จังหวัดเชียงใหม่ ได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและเสนอผลการศึกษาตามลำดับดังนี้

1. นโยบายในการพัฒนาเด็ก
2. กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก
3. การจัดบริการศูนย์เด็กเล็ก
4. การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กสู่มาตรฐานการประกันคุณภาพ
5. การพัฒนาบุคลากร
6. การประเมินการดำเนินงานศูนย์เด็กเล็ก
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. นโยบายในการพัฒนาเด็ก

เด็กเป็นผู้ที่มีความสำคัญยิ่งเพราะเด็กคือผู้สืบทอดทุกสิ่งทุกอย่างของสังคมมนุษย์ การวางรากฐานให้แก่เด็กที่มั่นคงเป็นเสมือนการทำงานของวิศวกรในการวางรากฐานสิ่งก่อสร้างที่ยิ่งใหญ่ที่จะต้องอยู่คู่กับสังคมเพื่อรองรับการใช้งานต่าง ๆ ของผู้เกี่ยวข้องจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยในการสร้างเด็กให้กับสังคมอนาคตนั้น จะต้องเริ่มต้นโดยเร็วที่สุดตั้งแต่วัยแรกเริ่มหรือที่เรียกว่าเด็กปฐมวัย เพื่อเป็นรากฐานอันแข็งแกร่งของวัยอื่น ๆ โดยการให้เด็กได้มีโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาครบทุกด้านอย่างเหมาะสมตามระดับวัย ดังเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปแล้วว่า เด็กปฐมวัยหมายถึงเด็กที่มีอายุอยู่ระหว่างแรกเกิดถึง 5 ปี 11 เดือน 29 วัน หรืออยู่ในวัยก่อนเข้าเรียน ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, 5) อาจเข้ารับบริการการศึกษาในสถานบริการสำหรับเด็กปฐมวัยที่เปิดให้บริการในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น ศูนย์เด็กเล็ก

โรงเรียนอนุบาลหรือสถานรับเลี้ยงเด็กหรือที่มีชื่อเรียกเป็นอย่างอื่น แต่ทำหน้าที่ให้การอบรมดูแลและพัฒนาเด็ก หรืออาจได้รับการดูแลโดยครอบครัวที่บ้านก็เป็นได้ ด้วยเหตุที่เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่จะเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต และต้องรับภาระในการดูแลตนเอง พัฒนาสังคมตลอดจนประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อจากผู้ใหญ่ในวันนี้ ประเทศชาติจึงต้องฝากความหวังไว้กับเด็กของชาติอย่างหลีกเลี่ยงมิพ้น หากการเตรียมเด็กในวันนี้กำหนดทิศทางและรูปแบบการดำเนินงานที่ถูกต้อง ชัดเจน ย่อมสามารถนำแนวนโยบายสู่การปฏิบัติได้โดยง่ายและบรรลุเป้าหมายดังที่ประเทศชาติต้องการ ด้วยเหตุนี้การพัฒนากระบวนใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กจำเป็นต้องเริ่มต้นด้วยการพิจารณาแนวนโยบายก่อนเป็นอันดับแรก นับเป็นคุณูปการแก่เด็กปฐมวัยของประเทศไทยที่ผู้มีบทบาทหน้าที่และกลุ่มนักปกครองในทุกระดับได้ร่วมบรรจุแนวนโยบายการพัฒนาเด็กไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ตลอดจนแสดงแนวคิด หลักการในการพัฒนาเด็กวัยนี้ไว้ในเอกสารวิชาการจำนวนมาก เป็นเหตุให้การปฏิบัติหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องสามารถถ่ายโยงนโยบายสู่การปฏิบัติได้ง่ายยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านการจัดการศึกษา ดังกระแสพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2545 อ้างในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550, 1) ที่มีใจความว่า “การศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้คนมีความรู้และคุณสมบัติต่าง ๆ ที่จะช่วยให้อยู่รอดในโลกได้ เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมส่วนรวม” จากพระราชดำริดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การศึกษา คือ เครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสังคมที่มีความสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของประเทศชาติ ด้วยเหตุนี้ นโยบายการพัฒนาเด็กโดยการจัดการศึกษา จึงต้องกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ อันเป็นเสมือนกฎหมายทางการศึกษาและกำหนดไว้ในหลักฐานเอกสารตลอดจนแนวคิด ทฤษฎีและหลักการที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติไว้ถึงนโยบายและแนวทางในการพัฒนาเด็ก (กรมอนามัย, 2546, 1) ดังปรากฏในมาตราต่าง ๆ ดังนี้

มาตรา 30 ให้เด็กมีฐานะเท่าเทียมกับบุคคลอื่นในสังคมในการได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย

มาตรา 43 ให้เด็กทุกคนมีสิทธิเสมอกันในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

มาตรา 53 คุ้มครองถึงเด็กที่ไม่มีผู้ดูแลให้ได้รับการเลี้ยงดูและศึกษาอบรมจากรัฐ

จากรัฐธรรมนูญ มาตรา 30 มาตรา 43 และมาตรา 53 แสดงให้เห็นว่า เด็กคือบุคคลที่มีสิทธิในฐานะเท่าเทียมกับบุคคลอื่น ในการได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายและต้องได้รับการบริหารการศึกษาจากรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ตลอดจนได้รับการคุ้มครองดูแลจากรัฐกรณีไม่มีผู้ดูแล

1.2 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, 5) ได้กล่าวถึงนโยบายและแนวทางในการพัฒนาเด็กไว้ดังนี้

หมวด 1 มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

จากราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตราที่ 6 เป็นการยืนยันให้เห็นว่า เด็กต้องได้รับการศึกษาและพัฒนาครบทุกด้าน จนสามารถดำรงตนอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข

1.3 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ขององค์การสหประชาชาติ

องค์การสหประชาชาติ ได้ประกาศใช้อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child) ในปีพุทธศักราช 2532 โดยประเทศไทยลงนามในภาคยานุวัติสารรับอนุสัญญา เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2535 มีสาระที่แสดงถึงการมุ่งปกป้องและส่งเสริมเด็กในฐานะของบุคคลที่มีคุณค่าสำคัญส่งผลให้ประเทศที่ลงนามในอนุสัญญา จะต้องปกป้องและส่งเสริมสิทธิพื้นฐานของเด็ก 4 ประการด้วยกัน คือ (กรมอนามัย, 2547, 1)

1.3.1 สิทธิในการอยู่รอด ได้แก่ สิทธิที่จะได้รับการด้านสาธารณสุข สิทธิที่จะได้รับการจดทะเบียน และมีชื่อทันทีตั้งแต่เกิด

1.3.2 สิทธิในการได้รับการพัฒนา ได้แก่ การพัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญาและอารมณ์

1.3.3 สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครอง ได้แก่ การคุ้มครองจากการทำร้าย ทารุณกรรม ถูกทอดทิ้ง การแสวงหาผลประโยชน์ การลักพา ฯลฯ

1.3.4 สิทธิในการมีส่วนร่วม ได้แก่ การแสดงความคิดเห็น การได้รับข้อมูลข่าวสาร การแสดงออกทางศาสนาหรือความเชื่อของเด็ก รวมถึงการส่งเสริมให้มีการเผยแพร่หนังสืออื่น ๆ เพื่อเด็ก

โดยการเป็นองค์กรสากลเพื่อเด็กของทุกชนชาติในโลก องค์การสหประชาชาติได้ประกาศสิทธิเด็กในการอยู่รอด ได้รับการพัฒนา ได้รับการคุ้มครองและมีส่วนร่วมรับข้อมูล

ข่าวสารตลอดจนแสดงออกตามความเชื่อ เป็นการตอกย้ำให้เห็นถึงโอกาสที่เท่าเทียมของเด็กในการเข้าถึงบริการเพื่อการเติบโตและพัฒนาภายใต้การคุ้มครองขององค์การระหว่างประเทศ

1.4 ปฏิญญาเพื่อเด็กไทย

จากการที่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กในปีพุทธศักราช 2532 ประเทศไทยในฐานะที่เป็นประเทศภาคีสมาชิกของสหประชาชาติ ได้นำเอาอนุสัญญาดังกล่าวไปจัดทำเป็นแนวทางในการพัฒนาเด็ก และประกาศใช้ปฏิญญาเพื่อเด็ก ในปีพุทธศักราช 2533 โดยกำหนดให้ใช้เป็นเกณฑ์เพื่อการพัฒนาเด็กไทยภายใต้แนวคิด“สภาวะความต้องการพื้นฐานและบริการสำหรับเด็ก(สพค.)” (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2537, 4) อันเป็นเสมือนแนวทางที่ต้องดำเนินการปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ผลร่วมกัน สภาวะความต้องการพื้นฐานและบริการสำหรับเด็ก ทั้ง 7 ประการ มีดังนี้

1.4.1 ความต้องการด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัย ได้แก่ ความต้องการด้านอาหาร การติดตามเฝ้าระวังด้านการเจริญเติบโต และพัฒนาการ การได้รับภูมิคุ้มกันโรค การได้รับการรักษาพยาบาล การให้บริการดูแลเด็ก รวมทั้งที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม

1.4.2 ความต้องการด้านความแข็งแรงของร่างกาย รวมทั้งการพักผ่อนและนันทนาการ

1.4.3 ความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาด้านสติปัญญา จิตใจ อารมณ์ สังคม ให้สอดคล้องกับศักยภาพของเด็ก

1.4.4 ความต้องการด้านการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อให้มีความรู้ ความคิด ความริเริ่ม และสามารถสร้างแบบแผนชีวิตที่ดีงามได้

1.4.5 ความต้องการด้านวัฒนธรรม เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งศีลธรรมและศาสนา

1.4.6 ความต้องการในการเตรียมเข้าสู่อาชีพ รวมทั้งบริการฝึกอบรมจากรัฐ และจากผู้มีประสบการณ์

1.4.7 ความต้องการด้านสิทธิขั้นพื้นฐาน ในเรื่องการเมืองการปกครองและการตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบตามกฎหมาย

จากแนวคิดหลักการในการพัฒนาเด็กของหน่วยงาน องค์การและคณะบุคคลดังกล่าวไว้แล้วข้างต้น แสดงให้เห็นว่าไม่ว่าจะเป็นในระดับชาติหรือระดับนานาชาติ ล้วนมีแนวคิดที่ให้ความสำคัญโดยแสดงจุดยืนอันมั่นคงสอดคล้องประสานกันทุกส่วนในการพัฒนาเด็ก มุ่งเน้นการตอบสนองความต้องการพื้นฐานด้วยการจัดบริการที่ครอบคลุม เพื่อให้เด็กได้รับสิทธิและโอกาสในการพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ภายใต้ความ

รับผิดชอบขององค์กร และบุคคลผู้เกี่ยวข้องในบริบทของสังคมท้องถิ่นและสังคมโลก โดยให้รอดพ้นจากการเอารัดเอาเปรียบ ได้รับศักดิ์ศรีและสิทธิขั้นพื้นฐานความเป็นคนที่มีมาแต่กำเนิด เฉกเช่นเดียวกับผู้ใหญ่ในสังคมที่เด็กอาศัยอยู่

1.5 แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาเด็กของกระทรวงศึกษาธิการ

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, 3-5) ได้กำหนดแนวคิดพื้นฐานการพัฒนาเด็กปฐมวัยไว้ในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 และกำหนดไว้เป็นหลักการในการจัดการศึกษาปฐมวัย โดยนำเสนอไว้ 4 แนวคิด ดังต่อไปนี้

1.5.1 แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก พัฒนาการของมนุษย์เปลี่ยนแปลงเริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิต ครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ พัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา มีความสัมพันธ์และพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นตอนไปพร้อมกันทุกด้าน เด็กแต่ละคนเติบโตและมีลักษณะพัฒนาการแตกต่างกันไปตามวัย โดยที่พัฒนาการเด็กปฐมวัยบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวเด็กอย่างต่อเนื่องในแต่ละวัย เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงอายุ 5 ปี

พัฒนาการแต่ละด้านมีทฤษฎีเฉพาะอธิบายไว้และสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาเด็ก อาทิพัฒนาการทางร่างกาย มีลักษณะต่อเนื่องเป็นลำดับขั้น เด็กจะพัฒนาถึงขั้นใดจะต้องเกิดวุฒิภาวะของความสามารถขั้นนั้นก่อน หรือพัฒนาการทางสติปัญญา พัฒนาขึ้นตามอายุ ประสบการณ์ ค่านิยมทางสังคม และสิ่งแวดล้อม พัฒนาการทางบุคลิกภาพ อธิบายว่าเด็กจะพัฒนาได้ดีถ้าในแต่ละช่วงอายุเด็กได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ตนพอใจ ได้รับความรัก ความอบอุ่นอย่างเพียงพอจากผู้ใกล้ชิด มีโอกาสช่วยเหลือตนเอง ทำงานที่เหมาะสมกับวัยและมีอิสระที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่ตนอยากรู้อะไร ๆ ตนเอง

ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก เป็นเสมือนหนึ่งแนวทางให้ผู้สอนหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้เข้าใจเด็ก สามารถอบรมเลี้ยงดูและจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมกับวัยและความแตกต่างของแต่ละบุคคล ในอันที่จะส่งเสริมให้เด็กพัฒนาจนบรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการได้ชัดเจนขึ้น

1.5.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ การเรียนรู้ของมนุษย์มีผลสืบเนื่องมาจากประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดขึ้นจากกระบวนการที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยเด็กจะต้องเป็นผู้กระทำให้เกิดขึ้นด้วยตนเอง และการเรียนรู้จะเป็นไปได้ดี ถ้าเด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้เคลื่อนไหว มีโอกาสคิดริเริ่มตามความต้องการและความสนใจของตนเอง รวมทั้งอยู่ในบรรยากาศที่เป็นอิสระอบอุ่นและปลอดภัย ดังนั้นการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก

1.5.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเล่นของเด็ก การเล่นถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญในชีวิตเด็กทุกคน เด็กจะรู้สึกสนุกสนาน เพลิดเพลิน ได้สังเกต มีโอกาสทำการทดลอง สร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหาและค้นพบด้วยตนเอง การเล่นจะมีอิทธิพลและมีผลดีต่อการเจริญเติบโต ช่วยพัฒนาร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา จากการเล่นเด็กมีโอกาสเคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ของร่างกาย ได้ใช้ประสาทสัมผัสและการรับรู้ ผ่อนคลายอารมณ์ และแสดงออกถึงตนเอง เรียนรู้ความรู้สึกรู้สึกของผู้อื่น การเล่นจึงเป็นหนทางที่เด็กจะสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ จากสิ่งแวดล้อม เรียนรู้ความเป็นอยู่ของผู้อื่น สร้างความสัมพันธ์อยู่ร่วมกับผู้อื่นและกับธรรมชาติรอบตัว

1.5.4 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและสังคม บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่หรือแวดล้อมตัวเด็ก ทำให้เด็กแต่ละคนแตกต่างกันไป ผู้สอนจำเป็นต้องเข้าใจและยอมรับว่าวัฒนธรรมและสังคมที่แวดล้อมตัวเด็กมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ การพัฒนาศักยภาพ และพัฒนาการของเด็กแต่ละคน ต้องเรียนรู้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของเด็ก เพื่อช่วยให้เด็กได้พัฒนา เกิดการเรียนรู้ และอยู่ในกลุ่มคนที่มาจากพื้นฐานเหมือนหรือต่างจากตนได้อย่างราบรื่น มีความสุข

จากแนวคิดพื้นฐานข้างต้น กรมวิชาการได้นำมากำหนดเป็นปรัชญาในการจัดการศึกษาปฐมวัย ดังนี้

ปรัชญาการศึกษาปฐมวัย

การศึกษาปฐมวัยเป็นการพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี บนพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดูและการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่สนองต่อธรรมชาติและพัฒนาการของเด็กแต่ละคน ตามศักยภาพ ภายใต้บริบทสังคมวัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่ ด้วยความรัก ความเอื้ออาทร และความเข้าใจของทุกคน เพื่อสร้างรากฐานคุณภาพชีวิตให้เด็กพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เกิดคุณค่าต่อตนเองและสังคม (กรมวิชาการ, 2546, 3-5)

1.6 หลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

จากปรัชญาการศึกษาปฐมวัย กรมวิชาการ (2546, 5-7) ได้นำมาจัดทำเป็นหลักการในการจัดการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วยรายละเอียด 6 ประการดังต่อไปนี้

1.6.1 การจัดการศึกษาปฐมวัยต้องมีการสร้างหลักสูตรที่เหมาะสม การพัฒนาหลักสูตรพิจารณาจากวัยและประสบการณ์ของเด็ก โดยเป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการพัฒนาเด็กทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยอยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์เดิมที่เด็กมีอยู่ และประสบการณ์ใหม่ที่เด็กจะได้รับต้องมีความหมายกับตัวเด็ก เป็นหลักสูตรที่ให้โอกาสทั้งเด็กปกติ เด็กด้อยโอกาส และเด็กพิเศษ ได้พัฒนา รวมทั้งยอมรับในวัฒนธรรมและ

ภาษาของเด็ก พัฒนาเด็กให้รู้สึกเป็นสุขในปัจจุบัน มิใช่เพียงเพื่อเตรียมเด็กสำหรับอนาคตข้างหน้าเท่านั้น

1.6.2 การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้จะต้องอยู่ใน สภาพที่สนองความต้องการ ความสนใจของเด็กทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน ผู้สอนจะต้องจัดสภาพแวดล้อมให้เด็กได้อยู่ในที่ที่สะอาด ปลอดภัย อากาศสดชื่น ผ่อนคลายไม่เครียด มีโอกาสออกกำลังกายและพักผ่อน มีสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ มีของเล่นที่หลากหลายเหมาะสมกับวัย ให้เด็กมีโอกาสได้เลือกเล่น เรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง และโลกที่เด็กอาศัยอยู่ รวมทั้งพัฒนาการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม ดังนั้น สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนจึงเป็นเสมือนสังคมที่มีคุณค่าสำหรับเด็กแต่ละคนที่จะเรียนรู้และสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลในสังคมเห็นความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่เด็กปฐมวัย

1.6.3 การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ผู้สอนมีความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมพัฒนาเด็กอย่างมาก ผู้สอนต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้บอกความรู้หรือสั่งให้เด็กทำมาเป็นผู้อำนวยความสะดวก ในการจัดสภาพแวดล้อม ประสบการณ์และกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการ และการเรียนรู้ของเด็กที่ผู้สอนและเด็กมีส่วนร่วมที่จะริเริ่มทั้ง 2 ฝ่าย โดยผู้สอนจะเป็นผู้สนับสนุน ชี้แนะ และเรียนรู้ร่วมกับเด็ก ส่วนเด็กเป็นผู้ลงมือกระทำ เรียนรู้ และค้นพบด้วยตนเอง ดังนั้น ผู้สอนจะต้องยอมรับ เห็นคุณค่า รู้จักและเข้าใจเด็กแต่ละคนที่ตนดูแลรับผิดชอบก่อน เพื่อจะได้วางแผน สร้างสภาพแวดล้อม และจัดกิจกรรมที่จะส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ผู้สอนต้องรู้จักพัฒนาตนเอง ปรับปรุง ใช้เทคนิคการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับเด็ก

1.6.4 การบูรณาการการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนในระดับปฐมวัยยึดหลักการบูรณาการที่ว่า หนึ่งแนวคิดเด็กสามารถเรียนรู้ได้หลายกิจกรรม หนึ่งกิจกรรมเด็กสามารถเรียนรู้ได้หลายทักษะและหลายประสบการณ์สำคัญ ดังนั้น เป็นหน้าที่ของผู้สอนจะต้องวางแผนการจัดประสบการณ์ในแต่ละวันให้เด็กเรียนรู้ผ่านการเล่นที่หลากหลายกิจกรรม หลากหลายทักษะ หลากหลายประสบการณ์สำคัญ อย่างเหมาะสมกับวัยและพัฒนาการ เพื่อให้บรรลุจุดหมายหลักสูตรแกนกลางที่กำหนดไว้

1.6.5 การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก การประเมินเด็กปฐมวัยยึดวิธีการสังเกตเป็นส่วนใหญ่ ผู้สอนจะต้องสังเกตและประเมินทั้งการสอนของตนและพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็กว่าได้บรรลุตามจุดประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่ ผลที่ได้จากการสังเกตพัฒนาการจากข้อมูลเชิงบรรยาย จากการรวบรวมผลงาน การแสดงออกในสภาพที่เป็นจริง ข้อมูลจากครอบครัวของเด็ก ตลอดจนการที่เด็กประเมินตนเองหรือผลงานสามารถบอกได้ว่าเด็กเกิดการ

เรียนรู้และมีความก้าวหน้าเพียงใด ข้อมูลจากการประเมินพัฒนาการจะช่วยผู้สอนในการวางแผนการจัดกิจกรรม ซึ่งให้เห็นความต้องการพิเศษของเด็กแต่ละคน ใช้เป็นข้อมูลในการสื่อสารกับพ่อแม่ ผู้ปกครองเด็ก และขณะเดียวกันยังใช้ในการประเมินประสิทธิภาพการจัดการศึกษาให้กับเด็กในวัยนี้ได้อีกด้วย

1.6.6 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับครอบครัวของเด็ก เด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ เนื่องจากสภาพแวดล้อมที่เด็กเจริญเติบโตขึ้นมา ผู้สอน พ่อแม่ และผู้ปกครองของเด็กจะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ทำความเข้าใจพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ต้องยอมรับและร่วมมือกันรับผิดชอบ หรือถือเป็นหุ้นส่วนที่จะต้องช่วยกันพัฒนาเด็กให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน ดังนั้น ผู้สอนจึงมิใช่จะแลกเปลี่ยนความรู้กับพ่อแม่ผู้ปกครองเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กเท่านั้น แต่จะต้องให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง มีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าให้พ่อแม่ ผู้ปกครองเป็นผู้กำหนดเนื้อหาหลักสูตรตามความต้องการ โดยไม่คำนึงถึงหลักการจัดที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก

จากแนวคิดและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัยที่กำหนดไว้โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ให้ความสำคัญกับการเป็นปัจเจกบุคคลของเด็ก ซึ่งต้องให้การยอมรับและให้โอกาสในการเติบโตอย่างเท่าเทียมจากอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กขององค์การสหประชาชาติ ปฏิญญาเพื่อเด็กไทย แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาเด็ก ปรัชญาและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัยของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ แสดงถึงนโยบายและวิธีการปฏิบัติในการพัฒนาเด็กของไทยที่ได้มีการนำเสนอไว้โดยสอดคล้องกัน ในการพัฒนาใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก จึงต้องให้ความสำคัญต่อเป้าหมายหลักของชาติเป็นเบื้องต้น จึงจะสามารถกำหนดทิศทาง การดำเนินงานของหน่วยงานย่อยระดับปฏิบัติได้อย่างบังเกิดผล ก่อให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมาย นโยบายที่ได้กำหนดไว้อย่างสอดคล้องกัน

2. กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก

การพัฒนาหน่วยงานทางสังคมใดใดในยุคโลกไร้พรมแดนเช่นปัจจุบัน โดยเฉพาะหน่วยงานที่มีบุคคลหลายฝ่ายต้องมาพบปะกันเพื่อผลประโยชน์และเป้าหมายร่วมกัน เช่น ศูนย์เด็กเล็กย่อมหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันไม่ได้ ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม นั้นย่อมแสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมในระดับใดระดับหนึ่งระหว่างบุคคลผู้มีผลประโยชน์ร่วมกันเกิดขึ้นอยู่แล้วตามธรรมชาติ เพื่อให้สัมพันธ์ภาพระหว่างกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกันดำเนินไปอย่างสร้างสรรค์ มีระบบ มีทิศทางที่ชัดเจน องค์กรที่ดำเนินงานพัฒนาเด็ก ได้แก่ ศูนย์เด็กเล็ก จึงควรให้ความสำคัญต่อกระบวนทัศน์ใหม่ของกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมที่

สามารถเปิดกว้างให้ทุกฝ่ายได้พัฒนาศักยภาพ และความสามารถในการค้นหาทุนเดิมในการมีส่วนร่วมของตน และนำออกมาหลอมรวมกัน เพื่อใช้ในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาของปัจเจกบุคคลอย่างอิสระและเต็มความสามารถ

ในอดีตที่ผ่านมาการบริหารราชการแผ่นดินของไทยเป็นแบบรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) เป็นต้นมา เกิดจุดเปลี่ยนสำคัญโดยการปฏิรูปความคิดและคุณค่าใหม่ของสังคมไทย โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและมุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) มีการอัญเชิญ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาใช้ นำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวม ต่อมาแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ได้เสนอการพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์ มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุข” ภายใต้แนวปฏิบัติของ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” โดยกำหนดพันธกิจของการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม นำความรอบรู้อย่างเท่าทัน มีสุขภาวะที่ดีอยู่ในครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนที่เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ ภายใต้ระบบการจัดการให้เกิดธรรมาภิบาลในระบอบประชาธิปไตย โปร่งใส สุจริต ยุติธรรม รับผิดชอบต่อสาธารณะ มีการกระจายอำนาจ และกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2549, 1-10) โดยวิสัยทัศน์การพัฒนาข้างต้นจะไม่สามารถประสบความสำเร็จได้เลยหากปราศจากการปรับเปลี่ยนวิธีคิดและวิธีปฏิบัติของบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดจุดเปลี่ยนที่สำคัญของสังคมไทยสู่การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม จึงได้เสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาและการจัดการศึกษาตามลำดับดังนี้

2.1 กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา

2.1.1 ความเป็นมาของกระบวนทัศน์

คำว่า กระบวนทัศน์ ถูกนำมาใช้ในทางวิทยาศาสตร์โดย คูห์น (Kuhn, 1996, 96-105) เขาได้อธิบายถึงการปฏิรูปทางวิทยาศาสตร์ 3 ระยะ คือ ระยะก่อนกระบวนทัศน์ (Pre Paradigm Phase) ซึ่งมีการแข่งขันกันด้านความคิด ทำให้เกิดการสังเกตและการรวบรวมความจริงไว้ ระยะนี้จบสิ้นลงเมื่อสถาบันต่างๆ ยอมรับความคิดร่วมกัน จึงกลายเป็นการก่อกำเนิดของวิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ เมื่อสามารถนำความจริงมาสัมพันธ์กันได้ ระยะที่สองคือ ยุคกระบวนทัศน์ (Paradigm Phase) เป็นช่วงที่มีการยอมรับแนวคิดร่วมกัน ทำให้เกิดการรวมตัวของศาสตร์สาขาวิทยาศาสตร์ สามารถอธิบายความจริงร่วมกันและยอมรับร่วมกัน เป็นการรวมตัวของผู้ชำนาญการสาขาต่างๆ (Professional Discipline) มีสิ่งพิมพ์และตำราในศาสตร์ของตน มีแนวทางการวิจัยที่ผู้อยู่ในศาสตร์สาขาต่างๆ ริเริ่มและดำเนินงานติดต่อกันไปหลายชั่วอายุคนด้วยความ

อดทนและเสียดสี เพื่อบังคับธรรมชาติให้เข้ามาอยู่ในกรอบมโนทัศน์ของผู้เชี่ยวชาญสาขาอื่นๆ ระยะเวลาที่สามคือ ยุคกระบวนทัศน์ใหม่ (New Paradigm Phase) เกิดขึ้นเมื่อวิทยาศาสตร์ปกติเข้าไปเกี่ยวข้องกับความคิดที่ซึ่งมีอยู่แล้วตลอดเวลา โดยระยะแรกอาจถูกละเลยหรือไม่ยอมรับรู้ เพราะการรับรู้มีอิทธิพลต่อความคาดหวัง ซึ่งความคาดหวังทางวิทยาศาสตร์ไม่เพียงแต่ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังได้รับอิทธิพลจากเครื่องมือทดลองตลอดจนความกดดันทางสังคมด้วย การที่วิทยาศาสตร์ปกติไม่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ทำให้เกิดความรู้สึกไม่มั่นใจ จึงเกิดเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ ซึ่งน่าจะแก้ปัญหาความคิดที่คิดว่า ความสำเร็จของการแก้ปัญหาเป็นการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์เก่ามาสู่กระบวนทัศน์ใหม่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ (Worldwide) เปลี่ยนแปลงการรับรู้ให้กลายเป็นทฤษฎี กุหลาบเป็นบุคคลที่เป็นปฐมคิด (First Thought) ด้านกระบวนทัศน์ เขาได้ให้ความหมายของกระบวนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ว่าหมายถึง กรอบแนวคิด (Conceptual Framework) หรือวิสัยทัศน์ (Guiding Vision) หรือโลกทัศน์ (A View of the World) คือลักษณะของศาสตร์ที่สูงงอม หรือเครือข่ายกรอบแนวคิดที่สานต่อกันด้วยวินัยเดียวกันนั้นถือว่าเป็นกระบวนทัศน์เช่นกัน

2.1.2 ความหมายของกระบวนทัศน์ (Paradigm)

ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า กระบวนทัศน์ไว้หลายท่าน ได้แก่ โฮล์ทและริชาร์ดสัน (Holt and Richardson อ้างใน Golembieski, 1977, 205) กล่าวว่า กระบวนทัศน์ หมายถึงแบบแผนหรือกรอบเค้าโครงที่กำหนดรูปแบบ แนวทางการพัฒนาเชิงวิทยาศาสตร์ประกอบด้วยแนวความคิดเชิงทฤษฎี ทฤษฎี กฎ ปัญหาและข้อเสนอแนะ ส่วน เฉลิมพล ศรีหงษ์ (2548: 51) กล่าวว่ากระบวนทัศน์ หมายถึง การกำหนดแก่นของปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาในลักษณะภาพรวม ซึ่งได้รับการยอมรับจากนักวิชาการที่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาหนึ่งและใช้เป็นพื้นฐานร่วมกันในการศึกษา ค้นคว้าหาคำตอบ หรืออธิบายรายละเอียดต่อไป กล่าวโดยสรุปได้ว่า กระบวนทัศน์ หมายถึง แบบแผน รูปแบบ แนวทางของความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ที่ก่อตัวขึ้นมาตามประเด็นปัญหาที่ประสบ สามารถนำแนวคิดนั้นไปชี้้นำการปฏิบัติสู่การแก้ปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์และมีประสิทธิภาพ

2.1.3 แนวทางการพัฒนาตามกระบวนทัศน์ใหม่

การพัฒนาตามกระบวนทัศน์ใหม่ เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองต่อสังคมใหม่ที่ประชาชนต้องช่วยเหลือตนเองมากกว่าการพึ่งพาผู้อื่นและต้องรวมตัวกันเพื่อเรียนรู้การปฏิบัติและปรับปรุงการทำงานตอบสนองความต้องการและการแก้ไขปัญหาของตนเอง เป็นการพัฒนาระดับฐานล่างอย่างมีเป้าหมายหรือที่เรียกว่า การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม นั่นเอง ด้วยเหตุนี้การพัฒนาใดใดก็ตามในสังคมปัจจุบัน จึงให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมที่เน้นการดำเนินกิจกรรมตาม

ศักยภาพของบุคคลซึ่งรวมตัวกันเพื่อเป็นเจ้าของงานให้เกิดความเข้มแข็ง มุ่งสู่เป้าหมายที่มีความเจริญก้าวหน้าในงาน และลดปัญหาอุปสรรคที่ต้องเผชิญลงด้วยตัวของเขาเอง ดังที่ อรุณี เวียงแสง และคณะ (2548, 2) ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนทัศน์ในการพัฒนา เป็นการพัฒนาศักยภาพและความสามารถของชุมชนในการค้นหาองค์ความรู้และนำความรู้ที่ได้สังสมของชุมชนมาจัดการแก้ไขปัญหาของแต่ละชุมชน ประเด็นสำคัญของการพัฒนาตามกระบวนทัศน์ใหม่ ต้องเน้นการดำเนินกิจกรรมตามเป้าหมาย หรือนำเป้าหมายของงานมาเป็นตัวตั้งของความสำเร็จและให้โอกาสแก่ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องได้เข้ามานำเสนอวิธีคิดที่แปลกใหม่ตลอดจนร่วมใช้ศักยภาพที่มีอยู่ทุกส่วนเพื่อการแก้ไข เยียวยา สร้างสรรค์ พัฒนางานอย่างมีระบบ มีขั้นตอนตามสภาพปัญหาของชุมชน หรือเปิดรับองค์ความรู้จากภายนอกเพื่อผสมผสานการแก้ปัญหาโดยรอบคอบ สร้างความสำเร็จที่สมบูรณ์และยั่งยืนในหน่วยงานนั้นๆ ได้

2.2 กระบวนทัศน์การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

กระบวนทัศน์การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เป็นการพัฒนามนพื้นฐานวิธีคิดที่แตกต่างไปจากวิถีปฏิบัติที่คุ้นชิน เพื่อกำหนดวิธีการ วิธีปฏิบัติในระบบและกระบวนการใหม่ๆ ให้ผู้เกี่ยวข้องได้มีโอกาสหลอมรวมศักยภาพเข้าด้วยกันจนเกิดความแข็งแกร่งของหมู่คณะโดยผสมผสานบูรณาการความคิดและความสามารถให้ผสมกลมกลืนกันอย่างสร้างสรรค์ ซึ่ง อรุณี เวียงแสงและคณะ (2548, 10-12) ได้เสนอแนวคิดพื้นฐานและแนวทางปฏิบัติในการมีส่วนร่วมตามกระบวนทัศน์ใหม่ไว้ดังนี้

2.2.1 แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมมาจากแนวคิดพื้นฐานการยอมรับในปัจเจกบุคคลและวิธีการปฏิบัติ 5 ประการดังนี้

2.2.1.1 เชื่อมมั่นและเคารพ ในศักดิ์ศรีความเป็นคน ว่าเป็นผู้มีความสามารถในการคิดได้ เรียนรู้ได้จากสภาพแวดล้อม สามารถเผชิญกับเงื่อนไขและข้อจำกัดต่าง ๆ และดำรงตนอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงได้

2.2.1.2 เชื่อมมั่นในศักยภาพขององค์กรชาวบ้าน ว่าสามารถจัดระบบโครงสร้างภายในสังคมของตนเองได้ เช่น การอนุรักษ์ สืบสานวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน หรือพัฒนาปรับปรุง สภาพแวดล้อมที่ต้องใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สั่งสมมานาน

2.2.1.3 เชื่อมมั่นในความร่วมมือและยอมรับในความหลากหลายทางความคิด โดยที่ปัญหาในชุมชน มักมีความซับซ้อน ผูกโยงระหว่างกัน จำเป็นต้องอาศัยความคิดและการผนึกความคิด ของคนหลายฝ่าย โดยเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดอย่างกว้างขวางและ

สร้างสรรค์ เพื่อแก้ปัญหาในชุมชนและสังคมของคนในลักษณะของการใช้มุมมองที่แตกต่างกันออกไป

2.2.1.4 เชื่อมมั่นในแนวทางการพัฒนาที่สมดุล ระหว่างคนและทรัพยากรธรรมชาติ โดยยึดคนเป็นศูนย์กลาง มุ่งพัฒนาคนให้มีความสามารถ พัฒนาความรู้และทักษะที่เอื้อต่อการบริหารจัดการกิจกรรมการพัฒนา โดยเน้นการมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรท้องถิ่นที่ตอบสนองความต้องการในปัจจุบัน 4 อย่างพอเพียง พอประมาณและมีเหตุมีผลตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่กล่าวถึงอย่างแพร่หลายในปัจจุบันนี้

2.2.1.5 การทำงานพัฒนา แบบมีส่วนร่วมโดยต่อเนื่อง ต้องเริ่มจากการมีส่วนร่วมเพื่อให้บุคคลได้ทำความเข้าใจกับความสามารถและปัญญาของตน และพยายาม แสดงศักยภาพ ตามความถนัดของตน เพื่อนำไปบูรณาการกับศักยภาพของผู้อื่น และร่วมกันแก้ไขปัญหา ในลักษณะของการระดมความคิด อุทิศแรงงาน ประสานประโยชน์

กล่าวโดยสรุปได้ว่า แนวความคิดการพัฒนาตามกระบวนการทัศน์ใหม่นั้น เป็นการพัฒนาโดยการมีส่วนร่วม ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยเหตุผลของการนำทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม คือ การเห็นว่า บุคคลมีศักดิ์ศรีความเป็นคนที่มีความคิดและคิดเป็น มีศักยภาพในการกระทำหากมีโอกาสได้ปฏิบัติ การคิดที่หลากหลายแง่มุมให้ประโยชน์มากกว่าเพราะจะช่วยอุดช่องโหว่ที่ปรากฏขึ้นได้และในการพัฒนานั้นต้องเปิดโอกาสให้คนเป็นศูนย์กลาง เพราะคนมีพลังในการขับเคลื่อนที่ดีที่สุด โดยเฉพาะเมื่อนำพลังนั้นมาประสานกันในทางบูรณาการ และนำสู่การปฏิบัติในทางสร้างสรรค์ และมีเหตุผล ย่อมบังเกิดผลดี มีความสมบูรณ์ด้วยความมุ่งมั่นของคน

2.2.2 การมีส่วนร่วม

ด้วยเหตุที่ แนวคิดใหม่ของการพัฒนา มุ่งประเด็นไปที่การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในลักษณะที่แผ่คลุมไปทั่วทุกกิจกรรมของสังคมปัจจุบัน ในที่นี้จึงขอกกล่าวถึงการมีส่วนร่วมซึ่งจะเป็นกระบวนการหลักอันสำคัญที่ใช้ขับเคลื่อนการพัฒนา โดยมีรายละเอียดครอบคลุมทุกส่วนดังนี้

2.2.2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นคำที่ถูกนำมาใช้ในกิจกรรมพัฒนาในทุกวงการเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน ความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคคลที่เป็นสมาชิกและประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในกิจการใดกิจการหนึ่งของหมู่คณะ (สุนทรีย์ พรหมเมศและผจงจิตต์ อธิคมนันท์, 2526, 181) หรืออาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การร่วมแสดงความคิดเห็น วางแผน เสียสละทรัพย์ แรงงาน ร่วมปฏิบัติตามโครงการหรือ

กิจกรรม ซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำเนินกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อประชาชน (นิคม แสงผัด, 2540, 7 และอุทัย บุญประเสริฐ, 2542, 87)

การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้ารวดเร็วกว่าที่ควรจะเป็น เพราะเป็นกิจกรรมที่มาจาก การตัดสินใจ การได้ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และประเมินผลประโยชน์ร่วมกันของคณะบุคคล ช่วยให้บุคคลมีโอกาพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการกับเรื่องราว หรือปัญหาของตนเอง มีโอกาสจัดการและควบคุมกระบวนการในการใช้ทรัพยากรและปัจจัยที่มีอยู่เป็นทุนเดิมของตนในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาชุมชน เพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตและการดำเนินงานสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างสร้างสรรค์และเป็นสุข

2.2.2.2 การจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม

การจัดการศึกษาในปัจจุบัน ไม่ว่าจะจัดโดยหน่วยงานใดก็ตาม ต้องดำเนินงานภายใต้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ซึ่งในด้านการมีส่วนร่วม นั้นได้กล่าวถึงไว้ในหมวดและมาตราต่าง ๆ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544, 9-12)

หมวด 4 แนวการจัดการศึกษา

มาตรา 24 (6) สถานศึกษาต้องประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา และผู้ปกครอง เพื่อพัฒนาผู้เรียน โดยสถานศึกษาจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา 29 สถานศึกษาต้องร่วมมือกับครอบครัวในการจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัวชุมชน องค์กรชุมชน ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

หมวด 8 ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา

มาตรา 38 (2) ครอบครัว ชุมชน มีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาโดยให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน...ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา บริจาคทรัพย์สินและทรัพยากรให้แก่สถานศึกษา และมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาตามความเหมาะสมและความจำเป็น

กล่าวได้ว่าการจัดการศึกษานั้น ต้องมีการประสานความร่วมมือกันระหว่างสถานศึกษากับบิดามารดา เพื่อร่วมกันจัดการเรียนรู้ทั้งในแง่ของการพัฒนา ครอบครัว

และชุมชนให้มีความรู้ และนำความรู้ที่กลับมาฝึกกำลังร่วมกันในการจัดการศึกษา และการรับบริการด้านทรัพยากรเพื่อการศึกษาจากครอบครัวและชุมชนตามความจำเป็นและเป็นไปได้ ในทางปฏิบัติ การมีส่วนร่วม อาจมิใช่การมีส่วนร่วมของบิดามารดาเท่านั้น แต่ยังรวมถึงชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทุกฝ่ายที่ต้องเข้ามาร่วมเป็นกรรมการบริหารสถานศึกษาและสนับสนุนการพัฒนาสถานศึกษาโดยวิธีการและบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป

2.2.2.3 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

โคเฮนและอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff, 1980 อ้างใน ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2540, 60) ได้นำเสนอทฤษฎี 3 มิติในการมีส่วนร่วมในมิติของประเภทของการมีส่วนร่วม กลุ่มคนที่มีส่วนร่วมและวิธีการมีส่วนร่วม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

มิติ 3 มิติของการมีส่วนร่วม

มิติที่ 1 ประเภทของการมีส่วนร่วม (What) ประกอบด้วย

- (1) มีส่วนร่วมตัดสินใจ (Participation in Decision Making)
- (2) มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน (Participation in Implementation)
- (3) มีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Participation in Benefits)
- (4) มีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in Evaluation)

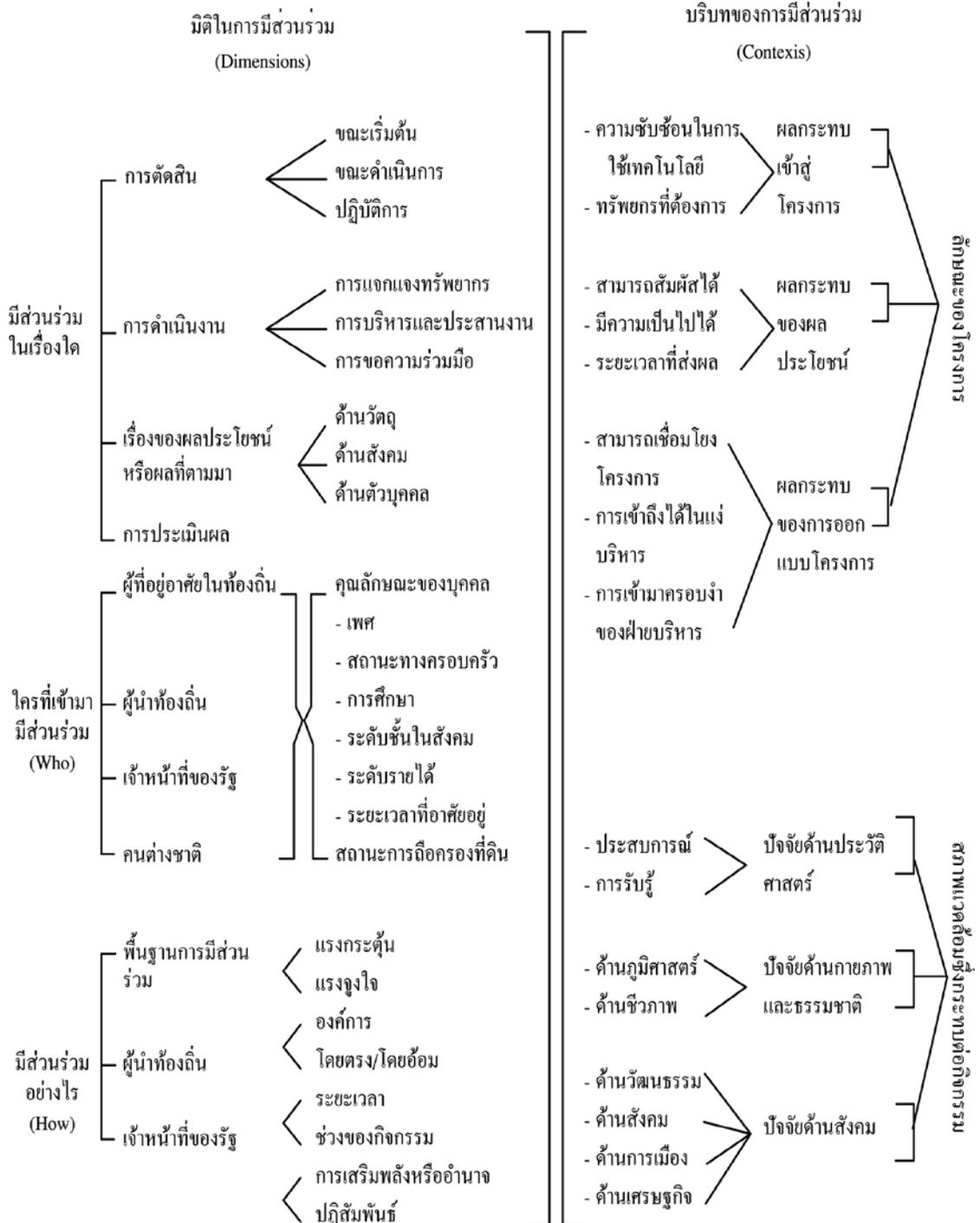
มิติที่ 2 กลุ่มคนที่มีส่วนร่วม (Who) ประกอบด้วย

- (1) กลุ่มคนที่อาศัยในท้องถิ่นนั้น ๆ (Local People)
- (2) ผู้นำท้องถิ่น (Local Leaders)
- (3) เจ้าหน้าที่ของรัฐ (Government Personnel)
- (4) เครือข่ายนานาชาติ (Foreign Personnel)

มิติที่ 3 วิธีการมีส่วนร่วม (How) ประกอบด้วย

- (1) ทิศทางการมีส่วนร่วม พิจารณาจากเป้าหมายจากเบื้องบนหรือเบื้องล่างและการตอบรับทิศทางของเป้าหมายนั้น
- (2) รูปแบบการมีส่วนร่วม พิจารณาจากเหตุผลที่จะเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมโดยตรงหรือทางอ้อม
- (3) ขอบเขตการมีส่วนร่วม พิจารณาจากช่วงเวลาที่เหมาะสมและกิจกรรมที่ต้องการการมีส่วนร่วม
- (4) พฤติกรรมการมีส่วนร่วม พิจารณาจากปฏิสัมพันธ์ของบุคคลและผลของการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นตามมา

จากมติดการมีส่วนร่วมของโคเฮนและอัฟฮอฟฟ์ที่ได้นำมาอธิบายไว้ข้างต้น ได้มีการนำมาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิด และตีพิมพ์ในวารสารชื่อ World Development คริสต์ศักราช 1980 (อ้างใน ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2540, 60) ดังภาพที่ 2.1 ต่อไปนี้

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของโคเฮนและอัฟฮอฟฟ์

ที่มา : Cohen and Uphoff อ้างใน ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2540, 60.

มิตีการมีส่วนร่วม

จากมิตีการมีส่วนร่วม 3 มิตีที่แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงกัน ดังแผนภาพที่ 2.1 อาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมต้องคำนึงถึง 3 มิตีคือ มิตีที่ 1 จะมีส่วนร่วมเรื่องใด ซึ่งต้องมีการตัดสินใจทุกระยะทั้งในขั้นเริ่มต้น ขั้นดำเนินการและขั้นปฏิบัติการในการดำเนินการ ต้องมีการแจกแจงทรัพยากร ประสานงานและขอความร่วมมือระหว่างผู้ปฏิบัติงาน ส่วนผลที่ได้รับต้องประเมินให้ครอบคลุมทั้งด้านวัตถุ ด้านสังคมของหมู่คณะและด้านตัวบุคคล มิตีที่ 2 ต้องคำนึงถึงว่าใครจะเข้ามามีส่วนร่วมบ้าง เช่น เป็นคนในชุมชนท้องถิ่นเอง หรือเป็นผู้นำ เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือคนจากภายนอกชุมชน ต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมเดิมเป็นมาอย่างไร ใช้อะไรเป็นแรงกระตุ้นและแรงจูงใจ โดยเฉพาะผู้นำท้องถิ่นมาจากหน่วยงานใด เกี่ยวข้องโดยตรงหรือทางอ้อม ส่วนเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องพิจารณาระยะเวลามีส่วนร่วม และช่วงของกิจกรรมการมีส่วนร่วมว่าจะดำเนินการอย่างไร จะเสริมพลังอำนาจหรือสร้างปฏิสัมพันธ์ในการมีส่วนร่วมอย่างไร

บริบทของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม ไม่อาจแยกออกไปจากกิจกรรมของการมีส่วนร่วมได้ บริบทของการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับ ลักษณะของกิจกรรมหรือโครงการและสภาพแวดล้อม ซึ่งกระทบต่อกิจกรรมการมีส่วนร่วม จากภาพที่ 2.1 อธิบายได้ว่า ในการมีส่วนร่วมมีสิ่งใดเป็นผลกระทบที่เกิดกับโครงการ กระทบต่อผลประโยชน์และการออกแบบโครงการอย่างไร ทั้งที่ซับซ้อน สัมผัสได้ เชื่อมโยงต่อกันได้ แทรกซ้อนครอบคลุมในตัวบุคคลได้ ระยะเวลาที่ส่งผลเป็นอย่างไร เกี่ยวข้องกับทรัพยากรนำเข้ามาในแง่ใด อย่างไร สำหรับสภาพแวดล้อมที่กระทบต่อกิจกรรม ต้องพิจารณาทั้งในแง่ปัจจัยด้านประวัติศาสตร์ ได้แก่ ประสบการณ์และการรับรู้ของบุคคล ปัจจัยด้านกายภาพและธรรมชาติ ได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์และชีวภาพรวมถึงปัจจัยด้านสังคม ประกอบด้วย ด้านวัฒนธรรม ด้านสังคม ด้านการเมือง และด้านเศรษฐกิจ ล้วนเป็นบริบทของการมีส่วนร่วมทั้งสิ้น

การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม มีอาจมองข้ามมิติของการมีส่วนร่วมและบริบทของการมีส่วนร่วมในประเด็นใดประเด็นหนึ่งได้ การสร้างการมีส่วนร่วม จึงต้องเริ่มต้นอย่างถูกต้องและเหมาะสม เพื่อให้การกำหนดเรื่องราวที่ต้องการมีส่วนร่วม สามารถก่อตัวได้ตรงตามประเด็นที่เป็นปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนนั้นๆ และชี้้นำการปฏิบัติได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาไม่ได้อยู่แยกส่วนกับการมีส่วนร่วม แต่การมีส่วนร่วมคือ รากฐานและเป็นแก่นแกนของการพัฒนาด้วยตัวของมันเองอย่างแท้จริง

2.2.2.4 การประยุกต์ใช้ทฤษฎีการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก

เมื่อแนวคิดการมีส่วนร่วมได้เข้ามาเป็นกระบวนทัศน์ในการพัฒนาใหม่ ที่ได้รับการขานรับจากหน่วยงาน จากระดับบนสู่ระดับรากหญ้า ในการเปิดกว้างยอมรับอย่าง

แพร่หลาย กระบวนการของการมีส่วนร่วมจึงหลีกเลี่ยงไม่พื้นที่ที่จะนำมาใช้ขับเคลื่อนการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก อันเป็นหน่วยงานระดับเล็กสุด แต่มีความสำคัญมากที่สุดของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้การประยุกต์ใช้ทฤษฎีการมีส่วนร่วมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ในที่นี้จึงขอกล่าวถึงแนวทางในการดำเนินงาน เชิงปฏิบัติการตามลำดับดังนี้

1) การกำหนดขั้นตอนการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมต้องกระทำอย่างมีขั้นตอน ทุกขั้นตอนมีความสำคัญ และมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันหมด ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมตั้งแต่ระยะการดำเนินงานขึ้นเริ่มต้น ให้มีโอกาสร่วมกันคิดในการวางแผนร่วมกัน ทำหน้าที่ในขั้นตอนปฏิบัติ จนถึงร่วมกันสรุปประเมิน และรับผลประโยชน์ในขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งอุทัย บุญประเสริฐ (2542, 114) ได้เสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้เป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 มีส่วนร่วมตัดสินใจ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องได้ร่วมตัดสินใจ แต่ระยะเริ่มต้น เพื่อวางแผนและในระยะเวลาปฏิบัติตามแผน

ขั้นที่ 2 มีส่วนร่วมดำเนินงาน โดยมอบหมายงานและหน้าที่ให้ร่วมปฏิบัติ จัดทรัพยากรสนับสนุนให้และมีการติดตามช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหา

ขั้นที่ 3 มีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ โดยพิจารณาการรับผลประโยชน์อย่างทั่วถึงในทุกกลุ่มงาน ทั้งในด้านคุณภาพของประโยชน์ และปริมาณด้วย

ขั้นที่ 4 มีส่วนร่วมในการประเมินผล ทำความเข้าใจกับผลที่ได้รับว่าเป็นไปตามความคาดหวัง (Expectations) มีความถูกต้องสมบูรณ์ตามความคิดเห็น (View) หรือถูกใจ (Preference) เพียงใด

2) กำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน

ด้านรูปแบบการมีส่วนร่วมนั้น อุทัย บุญประเสริฐ (2542, 114) และ จันรอล เงินคำ (2543, 49-50) ได้เสนอรูปแบบไว้ ซึ่งสามารถสรุปได้ 6 รูปแบบดังนี้

(1) การเลี้ยงดู (Parenting) โดยผู้ปกครองแสดงความรับผิดชอบดูแลเด็กให้อบอุ่น ปลอดภัย มีสุขอนามัยที่ดี อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนา สถานพัฒนาเด็ก ต้องให้ความรู้แก่ผู้ปกครองในการพัฒนาเด็กผ่านการเยี่ยมบ้าน เข้ากลุ่มเสวนาในโอกาสพิเศษส่งเอกสารความรู้ หรือคู่มือที่มีประโยชน์ไปให้ เพื่อพัฒนาให้สามารถทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูเด็กได้อย่างมีคุณภาพร่วมกัน

(2) ร่วมรับรู้ข่าวความเคลื่อนไหวผ่านการติดต่อสื่อสาร (Communication) ใส่ใจกับจดหมายข่าว จุลสาร ประกาศ สมุดรายงานประจำตัวเด็ก การสื่อสารผ่านโทรศัพท์และการร่วมประชุมเพื่อติดตามข่าวความเคลื่อนไหวของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

(3) การร่วมเป็นอาสาสมัคร (Volunteer) หมายถึง การร่วมอาสาช่วยเหลืองานในศูนย์พัฒนาเด็กด้านต่าง ๆ เช่น ช่วยดูแลเด็กในชั้นเรียน ช่วยดูแลเด็กในโอกาสพิเศษ เช่น การศึกษานอกสถานที่ ช่วยเหลือกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ได้แก่ กีฬาอนุบาล ไปถวายเทียนเข้าพรรษา ช่วยเหลือการจัดงานประจำปี เป็นต้น ผู้ปกครองที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน เช่น ด้านงานเกษตร งานช่างอาจช่วยดูแลการจัดสวนหย่อม และซ่อมแซมเครื่องใช้ที่ชำรุด ผู้ปกครองที่มีความชำนาญเฉพาะทาง เช่น แพทย์ พยาบาล ผู้พิพากษา อาจอาสาเข้ามาช่วยเหลือศูนย์พัฒนาเด็กตามความชำนาญของตนได้ เช่น เป็นวิทยากรให้ความรู้ ควบคุมกระจายโอกาสให้ผู้ปกครองได้เข้ามาช่วยเหลือโรงเรียนอย่างทั่วถึงและมีกิจกรรมฝึกอบรมล่วงหน้าตามเหตุผลและความจำเป็นที่ศูนย์พัฒนาเด็กจะจัดทำได้

(4) ดูแลการพัฒนาเด็กที่บ้าน (Learning at Home) หมายถึง การช่วยเหลือเด็กที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ที่บ้าน ครูและผู้บริหารควรแนะนำให้ผู้ปกครองมีความรู้ความเข้าใจ สามารถให้การศึกษ แก่เด็กที่บ้านได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม สอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกันกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ผู้ปกครองควรทราบว่าบุตรหลาน มีความถนัดด้านใด และสามารถส่งเสริมให้เป็นจุดแข็งของเด็กต่อไปได้ ประการสำคัญคือต้องร่วมติดตามและประเมินพัฒนาการเด็กอย่างต่อเนื่อง จริงจัง

(5) มีส่วนร่วมตัดสินใจ (Decision Making) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองได้รับรู้ความเป็นไปในสถานพัฒนาเด็กและร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อนำไปประมวลผลและเลือกทางออกให้กับองค์กร ผู้ปกครองสามารถมีส่วนร่วมได้ผ่านที่ประชุมหรือผ่านคณะกรรมการสมาคมผู้ปกครองและครู ร่วมเป็นกรรมการหรือให้คำปรึกษาในกิจกรรมย่อย ให้ข้อมูลข่าวสารอันเป็นประโยชน์แก่การดำเนินงาน

(6) ประสานความร่วมมือกับชุมชน (Collaborating with Community) ได้แก่ การช่วยเป็นประชาสัมพันธ์ ให้ข้อมูลเกี่ยวข้องกับศูนย์พัฒนาเด็กที่ตนได้รับรู้ รับผิดชอบต่อชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจและสร้างความรู้สึที่ดีต่อกัน เช่น ข้อมูลด้านการพัฒนาสภาพแวดล้อม การจัดกิจกรรม งานบริการเสริม และผลสัมฤทธิ์ที่ควรภาคภูมิใจของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตลอดจนเปิดโอกาสให้เด็กได้เข้าไปใช้บ้านและชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้กับภูมิปัญญาที่มีอยู่แล้วดั้งเดิมในชุมชนนั้น ๆ

3) ปัจจัยสู่ความสำเร็จของการมีส่วนร่วม

ด้านปัจจัยสู่ความสำเร็จของการมีส่วนร่วม นั้น ลีออนส์และคณะ (Leon, et al., 1983 อ้างใน นิภาพรณ หงส์ชูเกียรติ, 2544, 43) ได้ศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้

การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการจัดการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จ พบว่าปัจจัยของความสำเร็นี้มี 2 ประการ ดังนี้

(1) การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน (Information Exchange) โดยวิธีการส่งข้อมูลความเคลื่อนไหวและความเป็นไปต่าง ๆ ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ การเยี่ยมเยียนศูนย์พัฒนาเด็กของผู้ปกครอง การเยี่ยมบ้านโดยครู การสอบถามความคิดเห็นของผู้ปกครอง การจัดมุมผู้ปกครอง การสื่อสารทางโทรศัพท์ การประชุมปรึกษาหารือ เสนอข่าวสารความรู้ที่มีประโยชน์แก่กันและกัน

(2) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Relations) โดยการทำกิจกรรมร่วมกันในโอกาสต่าง ๆ เช่น ร่วมงานรื่นเริง และงานแสดงในวันปีใหม่ ร่วมเดินทางพาเด็กไปทัศนศึกษานอกสถานที่ ประสานความเข้าใจที่ดีระหว่างศูนย์พัฒนาเด็กกับผู้ปกครอง และคนในชุมชน โดยการสนทนา พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ จัดประชุมปฐมนิเทศ และรายงานความก้าวหน้าแก่ผู้ปกครองและชุมชน

จากแนวคิดในการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น สรุปได้ว่า ในการมีส่วนร่วมนั้นต้องมีการกำหนดขั้นตอนของการมีส่วนร่วมเป็นไปตามลำดับขั้นโดยไม่ข้ามขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง เพื่อความสมบูรณ์ของการปฏิบัติและผลลัพธ์ที่จะได้รับในปีนปลาย นอกเหนือจากข้อควรคำนึงด้านขั้นตอนการมีส่วนร่วมแล้ว ยังต้องพิจารณาเลือกรูปแบบการมีส่วนร่วม ที่จะสามารถนำมาใช้ได้ก่อน เพื่อเริ่มผลักดันให้สามารถนำสู่การปฏิบัติได้สำเร็จ ก่อนที่จะขยายรูปแบบให้แก่กิจกรรมที่มีความซับซ้อนและยุ่งยากในภายหลัง ด้วยเหตุที่การมีส่วนร่วม เป็นเรื่องที่ต้องเริ่มต้นที่ความรู้สึกรับจึงจะยอมปฏิบัติด้วยความเต็มใจ จำเป็นต้องให้ทุกฝ่ายได้มีโอกาสภาคภูมิใจในความสำเร็จ ของการมีส่วนร่วมในเรื่องง่าย ๆ ก่อน เพื่อให้มีความมั่นใจ และเชื่อมั่นในพลังอำนาจของการมีส่วนร่วมว่าจะสามารถขับเคลื่อนงานได้จริง และยินยอมที่จะเพียรพยายามในครั้งต่อ ๆ ไป การมีส่วนร่วมไม่อาจบรรลุผลสำเร็จได้หากละเลยซึ่งการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน เพราะปัจจัย 2 ประการนี้ จะสามารถสลายกำแพงที่ก่อกั้นความเป็นตัวของตัวเอง หรืออัตตาของบุคคลให้มลายลงไปได้ และเปิดทางให้ทุกฝ่ายได้แสดงตนในการเป็นผู้มีส่วนร่วม เพื่อประสานประโยชน์ ผนึกพลัง สรรสร้างงานของส่วนรวมที่เป็นงานของทุก ๆ คน ให้พัฒนาและดำเนินต่อไปสู่ความสำเร็จในที่สุด สามารถประเมินผลลัพธ์ของการพัฒนาที่ตอบ โจทย์ในการนำกระบวนการทัศน์ใหม่มาใช้ว่าบรรลุผลได้อย่างแท้จริงน่าพึงพอใจหรือไม่เพียงใด โดยทุกฝ่ายพึงพอใจกับผลลัพธ์ที่ตนเองมีส่วนในการผลักดันในทุกขั้นตอนร่วมกัน

2.3 ทฤษฎีระบบพื้นฐาน (Basic Systems Theory)

ศูนย์เด็กเล็กเป็นสถาบันทางสังคมหน่วยที่เล็กที่สุดในหมู่บ้านที่รับผิดชอบงานพัฒนาเด็กปฐมวัย ซึ่งยึดเป้าหมายและแนวทางการบริหารจัดการที่ส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้ามาเป็นเจ้าของงานร่วมกันภายใต้วิสัยทัศน์การพัฒนาสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุข” ด้วยเหตุที่กระบวนการมีส่วนร่วมอันเป็นแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาสังคมเชิงปฏิบัติการ ไม่อาจแยกออกไปจากกลไกการบริหารได้ จำเป็นที่จะต้องอาศัยกลไกการบริหารเป็นเครื่องมือกำกับงานการมีส่วนร่วมให้เกิดระบบครบถ้วนไว้อีกชั้นหนึ่ง โดยให้ระบบกำหนดทิศทางการพัฒนาสู่เป้าหมายในมิติใหม่และเปิดโอกาสให้กิจกรรมการมีส่วนร่วม เป็นตัวขับเคลื่อนอยู่ภายใต้ระบบใหญ่อีกชั้นหนึ่ง การเสนอแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม จึงจำเป็นต้องเสนอทฤษฎีการบริหารเชิงระบบควบคู่กันไปด้วยดังนี้

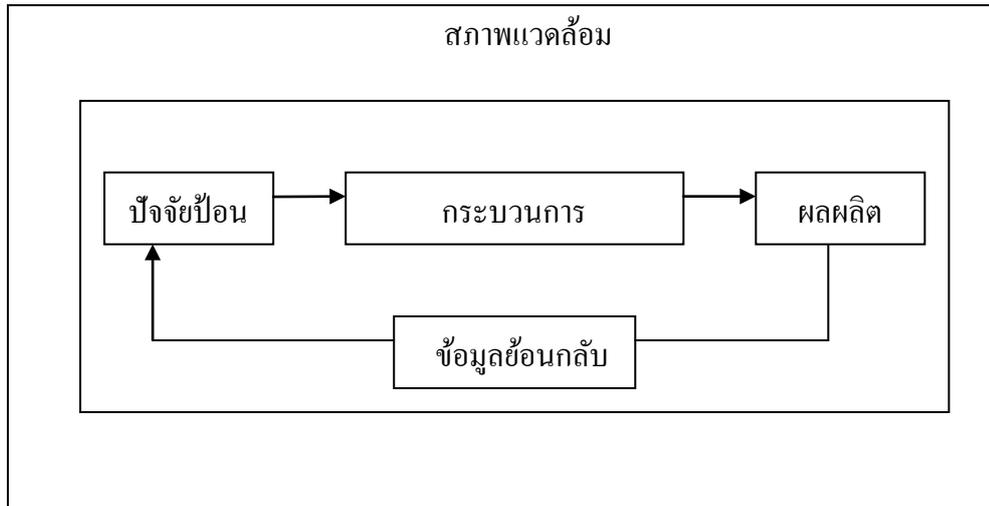
2.3.1 ความหมายของระบบ

องค์กรมีลักษณะเป็นระบบอย่างหนึ่ง โดยระบบเป็นชุดขององค์ประกอบที่สัมพันธ์กัน ทำหน้าที่เป็นหน่วยหนึ่งเพื่อเป้าหมายเฉพาะ (สุนทร โคตรบรรเทา, 2551, 87-88) ระบบเป็นชุดขององค์ประกอบของการจัดการเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญในการบริหารจัดการ ไม่สามารถมองข้ามองค์ประกอบเหล่านั้นได้ มิเช่นนั้นย่อมเป็นสาเหตุของการเกิดช่องว่างระหว่างกระบวนการหรือทำให้ขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหลุดหายไป ระบบย่อมสูญเสียความสมดุลและเป็นระบบต่อไปไม่ได้

ระบบการบริหาร (Management System) หมายถึง องค์ประกอบที่ต่างมีปฏิสัมพันธ์ (Interrelated) ต่อกัน และขึ้นต่อกัน (Interdependent) ด้วย ในองค์กรแบบเปิด (Open System) ได้รับความอิทธิพลอย่างมากจากสิ่งแวดล้อมโดยปกติจะได้รับความทรัพยากรนำเข้า (Input) จากสิ่งแวดล้อม และจะทำการแปรสภาพ (Transform) หรือดำเนินการผลิตให้เป็นผลผลิต (Output) คืนกลับให้กับสิ่งแวดล้อม (วิรัช สงวนวงษ์วาน, 2546, 5)

2.3.2 ทฤษฎีระบบพื้นฐาน

ลูเนนเบิร์กและออร์นสไตน์ (Lunenburg and Ormstein, 2008, 31) ได้อธิบายถึงทฤษฎีระบบพื้นฐาน (Basic Systems Theory) ขององค์กรว่าประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ 5 ส่วนคือ ปัจจัยป้อน กระบวนการแปรรูป ผลผลิต ข้อมูลย้อนกลับและสภาพแวดล้อม ส่วนเคลต์เทอร์และรอปบินส์ (Coulter and Robbins, 2007, 68) และสุกัญญา โหมวิไลกุล (2547, 4) ได้อธิบายถึงระบบพื้นฐานในทำนองที่สอดคล้องกัน แสดงไว้ดังภาพที่ 2.2 ต่อไปนี้

ภาพที่ 2.2 โครงสร้างของระบบ

ที่มา: Coulter and Robbins, 2007, 68; Lunenberg and Ornstein, 2008, 31 และ สุกัญญา โฉวีโลกุล, 2547, 4.

จากภาพที่ 2.2 แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบของทฤษฎีระบบพื้นฐาน ซึ่งอธิบายไว้ในทางสอดคล้องกันเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบในโครงสร้างส่วนต่าง ๆ ดังนี้

2.3.2.1 ปัจจัยป้อน (Inputs) คือทรัพยากรที่นำเข้าสู่กระบวนการผลิตที่เป็นบุคคล วัสดุอุปกรณ์ เงิน หรือข้อมูลที่ใช้ในการผลิตหรือการบริการและที่สัมผัสไม่ได้ เช่น เป้าหมายหรือปรัชญาของระบบ

2.3.2.2 กระบวนการแปรสภาพ (Transformation Process) ซึ่งสุกัญญา โฉวีโลกุล (2547, 4) อธิบายว่าหมายถึง กิจกรรมที่จัดกระทำให้ตัวป้อนออกมาเป็นผลผลิตได้ตามวัตถุประสงค์ของระบบ โดยการจัดกระทำง่าย ๆ ขั้นตอนเดียวหรือใช้เทคโนโลยีมีบทบาทหน้าที่ในทางการบริหารตัวป้อนนำไปสู่กระบวนการแปรรูปโดยมีความซับซ้อนหลายขั้นตอนจนเป็นระบบย่อยๆ ในระบบใหญ่ก็ได้

2.3.2.3 ผลผลิต (Outputs) หมายถึง ผลที่ตัวป้อนส่งผ่านกระบวนการออกมาปรากฏให้เห็นได้ชัดเจน สัมผัสได้ อาจเป็นวัสดุสิ่งของ เช่น ชิ้นพลาสติกหรือบางระบบที่สัมผัสไม่ได้ เช่น ความรู้ ประสบการณ์ของการเรียนการสอน จึงต้องมีการตรวจสอบระบบ ได้แก่ ข้อมูลย้อนกลับ ซึ่งจะพบควบคู่กับโครงสร้างของระบบอยู่เสมอ

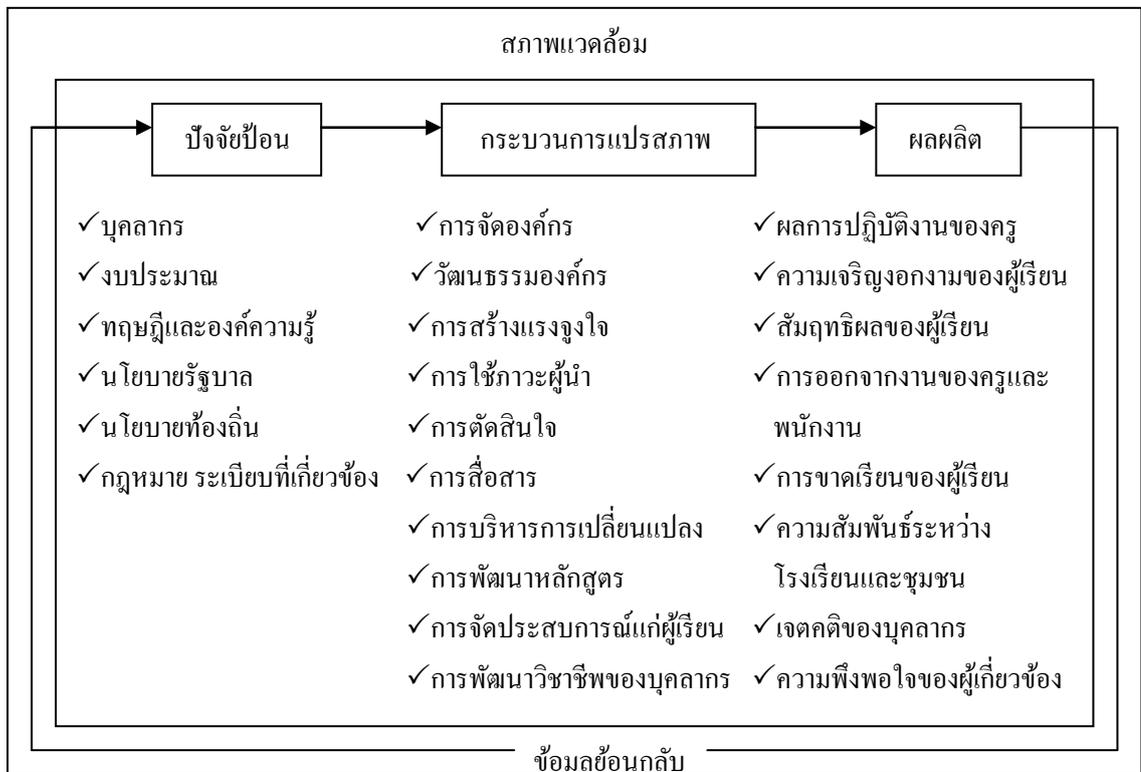
2.3.2.4 ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) หมายถึง ตัวบ่งชี้ว่าผลผลิตของระบบเป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างไร เพียงใด ตัวบ่งชี้นี้เป็นข้อมูลที่ใช้วัดประสิทธิภาพของระบบได้ เทคนิควิธีการที่ได้มาซึ่งข้อมูลป้อนกลับมีหลากหลายวิธี และจัดกระทำได้โดยคนหรือเครื่องจักร

เช่น สารสนเทศในระบบการเรียนการสอน ผลการสอบ การตอบคำถามของผู้เรียนระหว่างหรือหลังจากการเรียนรู้ ส่วนข้อมูลย้อนกลับสำหรับระบบผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษา ได้จากจำนวนบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา การมีงานทำ ฯลฯ

2.3.2.5 สภาพแวดล้อม (Environment) หมายถึง สภาพที่อยู่ล้อมรอบองค์การ ได้แก่ แรงผลักดัน (Forces) ทางด้านสังคม การเมืองและเศรษฐกิจที่มาปะทะกับองค์การ จากองค์ประกอบทั้ง 5 ประการ อาจกล่าวได้ว่า ระบบจะดำรงอยู่ได้ด้วยการที่องค์ประกอบทุกส่วน ทำหน้าที่อย่างต่อเนื่องสัมพันธ์กันโดยตลอดเวลา องค์ประกอบหนึ่งย่อมส่งผลต่ออีกองค์ประกอบหนึ่งเสมอ แม้แต่ละส่วนเป็นอิสระโดยกระบวนการและวิธีการ แต่จะขาดการเชื่อมประสานกันไม่ได้

2.3.3 การประยุกต์ใช้ทฤษฎีระบบพื้นฐานในการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก

ศูนย์เด็กเล็กดำรงสถานะเป็นหน่วยงานทางการศึกษา มีองค์ประกอบด้านการบริหารในฐานะองค์กรที่สามารถนำมาจัดเป็นระบบได้ครบทุกด้าน ดังที่ ลูเนนเบิร์กและออร์นสไตน์ (Lunenberg and Ornstein, 2008, 31) ได้อธิบายถึงโครงสร้างการบริหารสถานศึกษาโดยประยุกต์ใช้ทฤษฎีระบบ ไว้ดังภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 การจัดระบบบริหารองค์การ

ที่มา: คัดแปลงจาก Lunenberg and Ornstein, 2008, 31 อ้างใน สุนทร โคตรบรรเทา, 2551, 96-99.

จากภาพที่ 2.3 ในการประยุกต์ใช้ทฤษฎีระบบพื้นฐานเพื่อพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก สามารถกำหนดปัจจัยป้อน (Inputs) ได้ตามองค์ประกอบคือ บุคลากร การเงิน ทฤษฎีและความรู้ รัฐบาลส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นและโครงสร้างกฎหมายการศึกษา ส่วนการแปรรูป สามารถกำหนดโครงสร้างองค์กร วัฒนธรรมองค์กร การจูงใจ ภาวะผู้นำ การตัดสินใจ การสื่อสาร การเปลี่ยนแปลงองค์กร หลักสูตร การปรับปรุงการสอนและการพัฒนาวิชาชีพ สำหรับผลผลิตอาจพิจารณาเลือกประยุกต์ใช้เพียงบางองค์ประกอบ เช่น การปฏิบัติงานของครู ความเจริญงอกงามของนักเรียนและพนักงาน การขาดเรียนของนักเรียนและการขาดงานของพนักงาน ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนตลอดจนความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงาน องค์ประกอบหลายองค์ประกอบอาจไม่สามารถประยุกต์ใช้ได้เพราะเด็กปฐมวัยในศูนย์เด็กเล็กยังเล็กมาก มีอายุอยู่ระหว่าง 1 ½ - 5 ปีเศษ ไม่เหมาะแก่การศึกษา ผลสัมฤทธิ์หรือเจตคติต่อโรงเรียนได้ จึงไม่จำเป็นต้องนำมาศึกษา ด้วยเหตุที่ศูนย์เด็กเล็กส่วนใหญ่มิได้ถูกสร้างขึ้นมาด้วยวิธีการระบบ แต่เป็นการพัฒนารูปแบบที่กำหนดไว้โดยหน่วยงานต้นสังกัด มาตามลำดับ อย่างไรก็ตามปัจจัยเอื้อที่ปรากฏอยู่ในขณะนี้ คือ ศูนย์เด็กเล็ก มีสภาพเป็นรูปแบบหนึ่งของสถานศึกษาจนเกือบจะครบสมบูรณ์ ย่อมสามารถประยุกต์ใช้ทฤษฎีระบบ ซึ่งนิยมนำไปใช้ในการพัฒนาสถานศึกษาได้ เพื่อหาหนทางนำพาศูนย์เด็กเล็กก้าวข้ามผ่านวังวนของระบบการบริหารแบบเดิม สู่มิติใหม่ของการพัฒนาให้ทันต่อการเปลี่ยนผ่านของสังคมโลกาภิวัตน์

3. การจัดการบริการศูนย์เด็กเล็ก

จากการที่โครงสร้างทางสังคมของสถาบันครอบครัวได้เปลี่ยนไปจากเดิม ที่เคยเป็นครอบครัวขยาย (Extended Family) กลับกลายมาเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ประกอบกับภาวะบีบคั้นทางเศรษฐกิจ ทำให้สตรีที่เป็นมารดาต้องเข้าสู่ตลาดแรงงานเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว สตรีบางส่วนทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวและต้องดูแลบุตรต้องผลัดภาระไปให้บุคคลหรือสถาบันทางสังคมประเภทใดประเภทหนึ่งทำหน้าที่แทนผลกระทบที่ตามมาคือ เด็กขาดความอบอุ่น ขาดการเลี้ยงดูและกล่อมเกลามาจากมารดา ด้วยเหตุนี้ความต้องการสถาบันทางสังคมที่จะสามารถทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูและดูแลเด็กทดแทนบิดามารดา จึงเป็นความจำเป็นอย่างที่สุดเพื่อทำหน้าที่ทดแทนอันสำคัญดังกล่าว

3.1 นโยบายด้านการจัดการบริการศูนย์เด็กเล็ก

ภายใต้สภาพปัญหาและความจำเป็นดังกล่าวไปแล้ว รัฐบาลได้สังเกตเห็นถึงปัญหาครอบครัวและปัญหาสังคมดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่กล่าวถึงการจัดการบริการศูนย์เด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นไว้ ดังนี้

3.1.1 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่เกี่ยวข้องกับศูนย์เด็กเล็ก

ส่วนที่ 2 การบริหารและการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองท้องถิ่น

มาตรา 41 องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น มีสิทธิจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งหรือทุกระดับตามความพร้อม ตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่น

3.1.2 นโยบายคณะรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับศูนย์เด็กเล็ก

จากพระราชบัญญัติดังกล่าว คณะรัฐบาลยุค พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร จึงได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภา ในวันจันทร์ที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 ด้านครอบครัว เด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุ ดังนี้

ข้อ 10.4(1) จัดตั้งศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน บริการต่าง ๆ ทั้งด้านสุขภาพ การวางแผนและแก้ไขปัญหาครอบครัว

ข้อ 10.4(2) สนับสนุนให้มีศูนย์เลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานในชุมชนและสถานประกอบการ

ข้อ 11.1(2) เน้นคุณภาพและประสิทธิภาพ และความเที่ยงธรรมในการบริหารจัดการศึกษาทุกประเภทและทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงอุดมศึกษา

3.1.3 พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล

พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 กำหนดอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลไว้ในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาตำบลและการศึกษา ในมาตราที่ 66 – 67 ดังนี้ (กรมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2539 ก, 13–15)

มาตรา 66 ให้องค์การบริหารส่วนตำบล มีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

มาตรา 67(5) ให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจหน้าที่ส่งเสริมการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

3.1.4 แผนการถ่ายโอนภารกิจของกระทรวงศึกษาธิการ

คณะรัฐมนตรี ให้ความเห็นชอบเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2544 เรื่องการถ่ายโอนภารกิจของกระทรวงศึกษาธิการ ตามแผนปฏิบัติการ กำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนี้ (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2544, 8)

3.1.4.1 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ถ่ายโอนภารกิจการศึกษาก่อนวัยเรียนหรือปฐมวัย (อนุบาล 4-6 ปี) และการศึกษาขั้นพื้นฐานให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกประเภท เมื่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นผ่านเกณฑ์การประเมินความพร้อม และ

โครงการถ่ายโอนกิจกรรมการจัดการศึกษาก่อนประถมศึกษา (วัสดุการศึกษา) และโครงการถ่ายโอนกิจกรรมอาหารเสริม (นม) ให้เทศบาล เมืองพัทยา อบต. อบจ. กทม. ในปี 2544

3.1.4.2 กรมสามัญศึกษา ถ่ายโอนภารกิจการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ระดับมัธยมศึกษา) ให้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกประเภท โครงการพัฒนาการศึกษาพิเศษ (เงินอุดหนุนค่าอาหารเสริม – นม) โครงการการศึกษาเพื่อคนพิการ (เงินอุดหนุนค่าอาหารเสริม – นม) งานการศึกษาพิเศษและงานศึกษาสงเคราะห์ (เงินอุดหนุนค่าอาหารเสริม – นม) ให้เทศบาล เมืองพัทยา อบต. อบจ. กทม. ในปี 2544

3.1.4.3 สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ถ่ายโอนอาหารกลางวันให้เทศบาลเมืองพัทยา อบต. อบจ. กทม. ในปี 2544

3.1.4.4 กรมการศาสนา ถ่ายโอนศูนย์อบรมเด็กก่อนระดับประถมศึกษาให้เทศบาล อบต. อบจ. ในปี 2545 และถ่ายโอนกิจกรรมอาหารเสริมนม ในปี 2544

3.1.4.5 กรมการศึกษานอกโรงเรียน ถ่ายโอนที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และห้องสมุดประชาชนตำบลให้ เทศบาล เมืองพัทยา อบต. อบจ. กทม. ในปี 2545 และถ่ายโอนห้องสมุดประจำอำเภอ / จังหวัด ให้ อบจ. ในปี 2545 ถ่ายโอนศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอหรือบริการการศึกษานอกโรงเรียนระดับเขตให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกประเภท เมื่อผ่านเกณฑ์ประเมินความพร้อม

3.1.5 การถ่ายโอนภารกิจด้านการศึกษา แก่ อบต.

ในปีงบประมาณ 2544 อบต. เริ่มมีบทบาทด้านการศึกษามากขึ้นโดยได้มีโครงการถ่ายโอนกิจกรรมอาหารเสริม (นม) ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งรวมถึง อบต. ด้วย โดยให้ อบต. จัดซื้อนมตามระเบียบพัสดุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำหรับนักเรียนก่อนประถมศึกษาถึงประถมศึกษาปีที่ 4 ทุกคน คนละ 5 บาทต่อวัน 200 วันต่อปี สำหรับปีงบประมาณ 2545 รัฐบาลสนับสนุน 230 วัน และให้ท้องถิ่นสนับสนุน 30 วันรวมเป็น 260 วัน รวมทั้งยังมีโครงการถ่ายโอนอาหารกลางวันให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งรวมถึง อบต. ด้วย โดยให้ อบต. จัดซื้อจัดจ้างให้โรงเรียน ซึ่งจัดสรรงบประมาณให้ร้อยละ 30 ของนักเรียนก่อนประถมศึกษาและประถมศึกษา คนละ 6 บาทต่อวัน 200 วันต่อปีนับแต่นั้นเป็นต้นมา นอกจากนี้ ในส่วนของกรมพลศึกษาได้มีการถ่ายโอนภารกิจส่งเสริมกีฬาหมู่บ้านและชุมชนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544 ข)

นอกจากนี้ยังมีโครงการถ่ายโอนกิจกรรมการจัดการศึกษาก่อนประถมศึกษา (3 ขวบ) โดยสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มีนโยบายถ่ายโอนกิจกรรมการจัดการศึกษา (3 ขวบ) ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีเป้าหมายให้ทุกโรงเรียนไม่จัด

อนุบาล 3 ขวบ และให้การสนับสนุนด้านวิชาการให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความพร้อมในการจัดอนุบาล 3 ขวบ ทั้งนี้ได้ประสานงานกับกระทรวงมหาดไทย และให้ความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544, 1-2)

3.1.5.1 ด้านอาคารสถานที่ หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดขาดอาคารสถานที่ในการจัดอนุบาล 3 ขวบ และประสงค์จะขอใช้อาคารสถานที่ของสถานศึกษาให้ดำเนินการได้ตามระเบียบ

3.1.5.2 ด้านครู หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประสงค์จะขอให้ครูหรือผู้สอนเดิมดำเนินการสอนไปก่อน ในระหว่างที่ยังไม่สามารถจ้างครูผู้สอนมาสอนทดแทนได้ ก็ให้สถานศึกษาให้ความร่วมมือ

3.1.5.3 ด้านวิชาการ ให้สถานศึกษาให้การสนับสนุนด้านวิชาการทั้งในด้านการเป็นห้องเรียนต้นแบบ และสนับสนุนเอกสารสื่อต่าง ๆ

ทั้งนี้ได้จัดสรรเงินอุดหนุนค่าวัสดุการศึกษาให้องค์กรบริหารส่วนตำบล เพื่อจัดวัสดุให้แก่นักเรียนอนุบาล 3 ขวบ ตั้งแต่ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2543 เป็นต้นมา

กล่าวได้โดยสรุปว่านโยบายด้านการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กนั้น เชื่อมโยงการอย่างเห็นได้ชัดเจนในแนวคิด กล่าวคือพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 บัญญัติว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีสิทธิ์ในการบริหารจัดการศึกษาได้ในระดับใดระดับหนึ่ง ตามความพร้อม และตามความเหมาะสม พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล ได้บัญญัติไว้เช่นกันว่า องค์การบริหารส่วนตำบล มีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบล ด้านการศึกษาสอดคล้องกับแผนการถ่ายโอนภารกิจของกระทรวงศึกษาธิการ ที่กำหนดให้มีการถ่ายโอนภารกิจของการศึกษาปฐมวัย ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรวมตลอดถึงกิจกรรมการจัดการศึกษา และให้มีการประสานความร่วมมือ หรือสนับสนุนกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้านอาคารสถานที่ ด้านครูและด้านวิชาการและได้มีการเริ่มดำเนินการนับตั้งแต่ปี 2543 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า องค์การบริหารส่วนตำบล ต้องรับภาระในการจัดการศึกษาปฐมวัยตามกฎหมาย และให้เป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป ตามความพร้อมและสมัครใจจนกว่าจะสามารถโอนได้เรียบร้อย

3.2 การจัดตั้งศูนย์เด็กเล็ก

การบริหารศูนย์เด็กเล็ก ขององค์การบริหารส่วนตำบลตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (2542, 22) ส่วนที่ 2 บัญญัติเกณฑ์การจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไว้ดังนี้

มาตรา 42 ให้กระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินความพร้อมในการจัดการศึกษา ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีหน้าที่ในการประสานและส่งเสริม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถจัดการศึกษา รวมทั้งการเสนอแนะการจัดการงบประมาณอุดหนุนการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากพระราชบัญญัติ ดังกล่าวเป็นเหตุให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ องค์กรบริหารส่วนตำบล ต้องกำหนดแนวทางการจัดตั้งและการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีคุณภาพ ตามความต้องการและด้วยความร่วมมือของชุมชน ดังนี้

3.2.1 การจัดตั้งศูนย์เด็กเล็ก

กรมการปกครอง (2545, 4) กำหนดให้มีการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กสำหรับเด็กปฐมวัย 3-5 ปี ด้วยความร่วมมือของชุมชน เพื่อกระจายโอกาสในการเตรียมความพร้อมและพัฒนาเด็ก ทั้งร่างกายและจิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญาอย่างเหมาะสมตามวัยและเต็มศักยภาพตลอดจน เพื่อแบ่งเบาภาระของผู้ปกครอง และเป็นพื้นฐานของการศึกษาระดับที่สูงขึ้นต่อไป

3.2.2 เป้าหมายการจัดศูนย์เด็กเล็ก

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จัดตั้งและบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีคุณภาพ ตามความต้องการและด้วยความร่วมมือของชุมชน

3.2.3 วัตถุประสงค์ ของการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ดำเนินงานโดยมีวัตถุประสงค์ 6 ประการ ดังนี้

3.2.3.1 เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กได้รับการดูแลที่ถูกสุขลักษณะ และ ได้รับการฝึกฝนพัฒนาตามวัยและเต็มศักยภาพ

3.2.3.2 เพื่อพัฒนาความพร้อมของเด็กทุกคน ๆ ด้านแบบองค์รวม ตามหลักจิตวิทยาพัฒนาการและหลักการจัดการศึกษา

3.2.3.3 เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดและพัฒนาความพร้อมของเด็กก่อนเข้าเรียนระดับประถมศึกษา ตลอดจนส่งเสริมให้ครอบครัวเป็นฐานในการเลี้ยงดูและพัฒนาเด็กอย่างถูกวิธี

3.2.3.4 เพื่อส่งเสริมสนับสนุนความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับชุมชนให้สามารถออกไปประกอบอาชีพได้โดยสะดวกและเป็นการกระจายโอกาสการพัฒนาความพร้อมให้เด็กทุกคนได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง

3.2.3.5 เพื่อแบ่งเบาภาระในการอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองที่มีรายได้น้อยให้สามารถออกไปประกอบอาชีพได้โดยสะดวก และเป็นการกระจายโอกาสการพัฒนาความพร้อมให้กับทุกคนได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง

3.2.3.6 เพื่อให้การบริหารจัดการศูนย์เด็กเล็กมีคุณภาพ

3.2.4 ระเบียบปฏิบัติ ในการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็ก

กรมการปกครอง (2545, 4) ได้ออกระเบียบปฏิบัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพของแต่ละพื้นที่ไว้ดังนี้

3.2.4.1 สำรวจความต้องการของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดำเนินการสำรวจความต้องการของชุมชนในประเด็น ดังต่อไปนี้

- 1) ความต้องการให้จัดตั้งศูนย์
- 2) ความต้องการส่งเด็กเข้าเรียน
- 3) สิ่งที่ต้องการให้ศูนย์จัดบริการ

3.2.4.2 พิจารณาเลือกรูปแบบการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความหลากหลายในศักยภาพด้านทรัพยากรและเศรษฐกิจการกำหนดรูปแบบการบริหารศูนย์เด็กเล็ก จึงอาจแตกต่างกันตามลักษณะสภาพของชุมชนและความพร้อมด้านทรัพยากรบุคคล สถานที่ และเศรษฐกิจของแต่ละพื้นที่

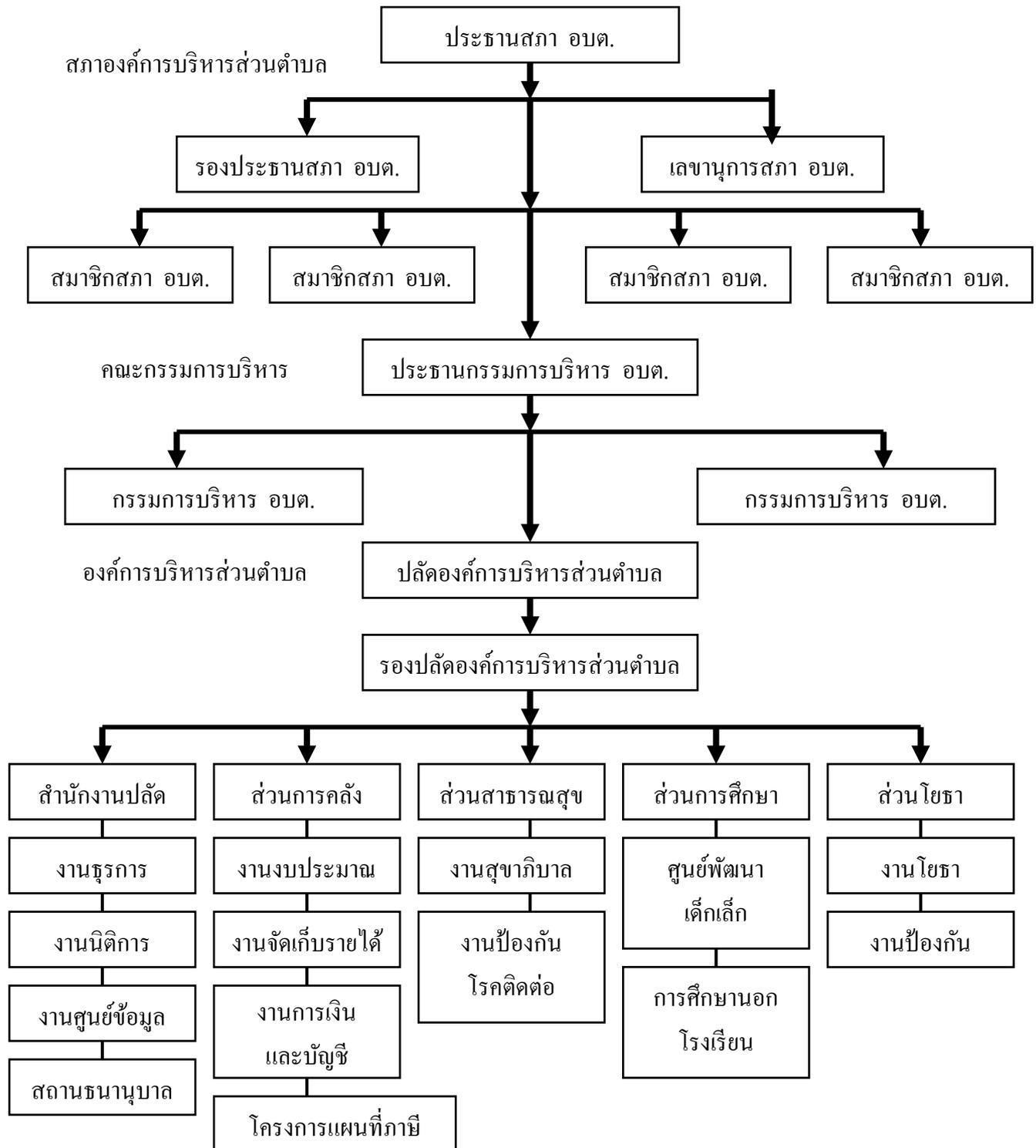
3.2.4.3 จัดทำแผนงานและจัดทำบัญชีเพื่อขอความเห็นชอบจากสภาท้องถิ่น นำโครงการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กบรรจุในแผนพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารศูนย์เด็กเล็ก

3.2.4.4 จัดทำระเบียบ ข้อบังคับ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารศูนย์เด็กเล็ก

3.2.4.5 จัดทำประกาศจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3.2.4.6 โครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์เด็กเล็ก

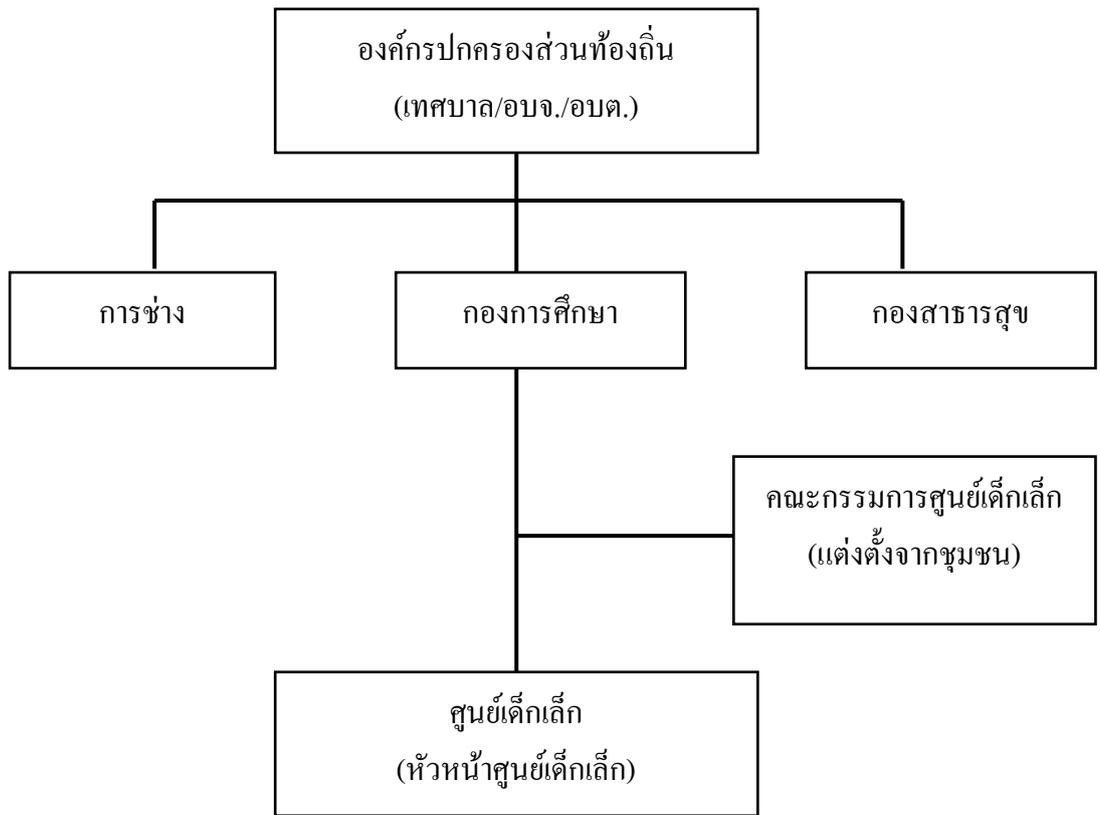
ศูนย์เด็กเล็กเป็นหน่วยงานย่อยหน่วยเล็กที่สุดภายใต้องค์การบริหารส่วนตำบล โดยโครงสร้างการบริหารอาจแสดงให้เห็นภาพรวมทั้งหมด ขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และโครงสร้างเฉพาะของศูนย์เด็กเล็กตามลำดับ ดังนี้

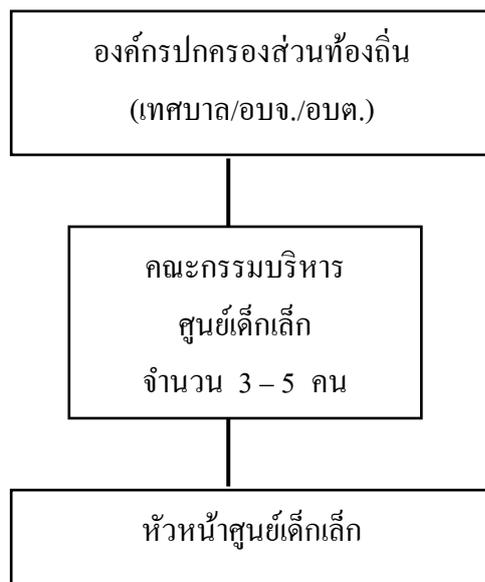
ภาพที่ 2.4 โครงสร้างองค์การบริหารส่วนตำบล

ที่มา : กรมการปกครอง, 2545, 3.

จากโครงสร้างการบริหารส่วนตำบลแสดงให้เห็นว่า มีการจัดให้มีส่วนงานด้านการศึกษา ที่ดูแลศูนย์เด็กเล็ก ขึ้นตรงต่อรองปลัดและปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ภายใต้การบริหารของสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

ภาพที่ 2.5 ศูนย์เด็กเล็กรูปแบบที่ 1 บริหารจัดการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
ที่มา : กรมการปกครอง, 2545, 5.

ภาพที่ 2.6 ศูนย์เด็กเล็กรูปแบบที่ 2 บริหารจัดการโดยผู้แทนชุมชน
ที่มา : กรมการปกครอง, 2545, 6.

จากแผนภาพโครงสร้างการบริหารจัดการศูนย์เด็กเล็ก ตามแผนภาพที่ 2.4 แสดงให้เห็นรูปแบบการบริหารจัดการที่ศูนย์เด็กเล็ก ขึ้นอยู่กับกองการศึกษาโดยตรง และดังแผนภาพที่ 2.5 ที่ศูนย์เด็กเล็กขึ้นกับคณะกรรมการบริหารศูนย์เด็กเล็ก และขึ้นต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอีกชั้นหนึ่งเช่นกัน ซึ่งหมายถึงว่าการบริหารตามแผนภาพโครงสร้างทั้งสองแผนนี้ แตกต่างกันที่การบริหารขึ้นกับกองการศึกษา ดังแผนภาพที่ 2.6 ซึ่งเป็นฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล และในรูปแบบที่ศูนย์เด็กเล็กขึ้นกับคณะกรรมการบริหาร จำนวน 3-5 คน ที่บริหารในรูปแบบคณะกรรมการอันเป็นรูปแบบที่เปิดกว้างให้แก่การมีส่วนร่วม ซึ่งน่าจะเหมาะแก่ยุคสมัยและถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางต่อไป

3.3 การจัดทำแผนกลยุทธ์ศูนย์เด็กเล็ก

ศูนย์เด็กเล็ก ควรจัดทำนโยบายเชิงพัฒนาที่มีการจัดทำแผนกลยุทธ์ขึ้นรองรับ แผนกลยุทธ์เป็นกลยุทธ์หลักขององค์กรที่ใช้ไขว่ความสำเร็จตามเป้าหมายอันเป็นจุดเน้นที่สำคัญ แผนกลยุทธ์มีชื่อเรียกแตกต่างกันในแต่ละหน่วยงาน เช่น แผนแม่บท (Master Plan) แผนแม่บทแบบพิมพ์เขียว (Blueprint Plan) หรือแผนพัฒนา (Improvement Plan) ซึ่งจะได้นำเสนอความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับแผนกลยุทธ์ดังนี้

3.3.1 ความหมายของแผนกลยุทธ์

แผนกลยุทธ์ หมายถึง สิ่งที่กำหนดไว้ล่วงหน้าให้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานบริหารจัดการที่ระบุรายละเอียดของวิสัยทัศน์ ทิศทาง ค่านิยม รวมถึงวิธีการปฏิบัติภายใต้ระเบียบ ระบบที่คัดสรรแล้ว เพื่อนำสู่การพัฒนางานให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยมีกำหนดเวลาเป็นเครื่องบ่งบอกถึงกำหนดการสิ้นสุดหรือเวลาที่งานควรสิ้นสุดการปฏิบัติลง เช่น 3 ปี หรือ 5 ปี หรืออาจจะมากกว่านี้

เสาวนิตย์ ชัยมุสิก (2545, 14-15) ได้อธิบายถึงแผนกลยุทธ์ว่าเป็นแผนที่กำหนดแนวดำเนินงานอย่างกว้าง ๆ โดยมีลักษณะการวางแผน 3 ลักษณะ คือ

1. การวางแผนจากระดับบนลงล่าง (Top-Down) โดยผู้บริหารเป็นผู้จัดทำแผนและส่งลงไปสู่ผู้บังคับบัญชาเพื่อนำไปปฏิบัติ
2. การวางแผนจากระดับล่างขึ้นสู่ระดับบน (Bottom-Up) โดยฝ่ายปฏิบัติเป็นผู้จัดทำแผนและส่งขึ้นไปเพื่ออนุมัติแผน ขออนุมัติโครงการหรือขออนุมัติงบประมาณจากผู้บังคับบัญชา
3. การวางแผนแบบผสม (Mixed) เป็นการวางแผนโดยผู้บริหารและฝ่ายปฏิบัติการร่วมกันวางแผน

3.3.2 กระบวนการจัดทำแผนกลยุทธ์

การจัดทำแผนกลยุทธ์มีขั้นตอนในการจัดทำ โดยเริ่มจากการสำรวจสภาพขององค์กร เพื่อหาจุดอ่อน จุดแข็ง สิ่งที่เป็นมาตรฐานหรือไม่ได้มาตรฐาน ซึ่งทำได้หลายวิธี แต่วิธีที่นำมาใช้อย่างแพร่หลาย คือ การวิเคราะห์ SWOT เพื่อหาแนวทางการพัฒนาให้ได้ประเด็นที่จะนำไปจัดทำแผนกลยุทธ์สู่ความเป็นเลิศโดดเด่นได้

การวิเคราะห์โดยใช้เทคนิค SWOT คือการพิจารณาปัจจัยภายในและภายนอกแยกเป็นแต่ละด้านเช่น ด้านผู้เรียน ด้านผู้ดูแลเด็ก และด้านผู้บริหาร อย่างไรก็ตามในการวิเคราะห์ SWOT มีคำอธิบายที่จะช่วยให้เข้าใจภารกิจที่ต้องดำเนินการ SWOT ดังคำอธิบายในภาพที่ 2.7 ต่อไปนี้

<p style="text-align: center;">S = Strengths</p> <p>คือจุดแข็ง หมายถึง ความสามารถศักยภาพ สถานการณ์ที่เป็นข้อดี ข้อได้เปรียบภายในองค์กร ทำให้หน่วยงานทำหน้าที่ได้ผลดี (จุดที่ต้องทำ , จุดที่ได้มาตรฐาน)</p>	<p style="text-align: center;">W = Weakness</p> <p>คือจุดอ่อน หมายถึง เงื่อนไขขององค์ประกอบ ปัจจัย สถานการณ์ภายในที่ส่งผลให้การปฏิบัติงานขัดข้อง บกพร่อง ผิดพลาดจนไม่สามารถดำเนินงานสู่เป้าหมายได้ตามวัตถุประสงค์ (จุดที่ต้องหลีกเลี่ยง หรือปรับปรุงจุดที่ไม่ได้มาตรฐาน)</p>
<p style="text-align: center;">O = Opportunities</p> <p>คือโอกาส หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์จากภายนอก ที่เอื้อต่อการปฏิบัติงานภายในองค์กร ให้ก้าวสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ (จุดที่จะนำมาใช้ประโยชน์หรือเปิดสู่การปฏิบัติใหม่ ๆ)</p>	<p style="text-align: center;">T = Threats</p> <p>คืออุปสรรค หมายถึง ปัจจัยหรือสถานการณ์จากภายนอกที่แทรกแซง หักล้าง ขัดขวางการดำเนินงานขององค์กร ทำให้งานไม่สามารถบรรลุเป้าหมายหรือบรรลุเป้าหมายได้ต่ำกว่าที่ตั้งไว้ (จุดที่หลีกเลี่ยงในการปฏิบัติ / ปรับให้เป็นโอกาส)</p>

ภาพที่ 2.7 แนวทางการวิเคราะห์สภาพของสถานศึกษา SWOT

ที่มา : พิทยาภรณ์ มานะจตุ, 2549, 87.

<p style="text-align: center;">จุดแข็ง (Strength)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ 2. เป็นนักการวางแผนที่ดี 3. มีทักษะการสื่อสารกับผู้อื่น 4. มีจิตสำนึกในการเป็นผู้ให้บริการ 5. เรียนรู้งานได้รวดเร็ว 6. มีความทะเยอทะยาน <p style="text-align: center;">(ข้อได้เปรียบ)</p>	<p style="text-align: center;">จุดอ่อน (Weakness)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. มีประสบการณ์น้อย 2. ไม่มั่นใจในการเป็นผู้นำ 3. ไม่กล้าตัดสินใจ 4. ขาดความรู้ ความเข้าใจในงานที่เกี่ยวข้อง 5. ขาดความละเอียดรอบคอบในการทำงาน <p style="text-align: center;">(ข้อเสียเปรียบ)</p>
<p style="text-align: center;">โอกาส (Opportunity)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การได้รับทุนศึกษาต่อภาคนอกเวลา 2. การเข้าร่วมโครงการวิจัยพัฒนากับหน่วยงานภายนอก 3. การเป็นเครือข่ายครูปฐมวัยของอำเภอ <p style="text-align: center;">(โอกาสที่จะดำเนินการได้)</p>	<p style="text-align: center;">อุปสรรค (Threat)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. นโยบายให้ผู้ดูแลเด็กมาทำงานในวันหยุด 2. ศูนย์ฯตั้งอยู่ในชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ต้องมีเวลาในการให้บริการสังคมร่วมกับชุมชน <p style="text-align: center;">(สิ่งคุกคามการดำเนินงาน)</p>

ภาพที่ 2.8 ตัวอย่างการวิเคราะห์ SWOT ด้านคุณภาพของผู้ดูแลเด็ก

ที่มา : พิทยาภรณ์ มานะจตุติ, 2549, 87.

จากตัวอย่างการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน ของคุณภาพด้านผู้ดูแลเด็กข้างต้นน่าจะอนุมานได้ว่า การพัฒนาผู้ดูแลเด็กจากกรณีศึกษาดังกล่าวมีโอกาสที่จะดำเนินการได้ไม่ยากนัก โดยเฉพาะจุดอ่อนของที่พบ สามารถนำไปกำหนดทิศทางในการพัฒนาได้โดยกำหนดเป็นประเด็นหลัก ๆ ดังนี้

1. ด้านความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติงาน ได้แก่ มีความรู้ความเข้าใจไม่พอ มีประสบการณ์น้อย
2. ด้านความมั่นใจในการทำงาน ได้แก่ ไม่กล้า ไม่มั่นใจ
3. ด้านทักษะการทำงาน ได้แก่ ขาดความละเอียดรอบคอบ

จากประเด็นหลัก 3 ประเด็นข้างต้น สามารถกำหนดแนวทางพัฒนาบุคลากรโดยใช้นวัตกรรม เช่น การฝึกอบรมครู การศึกษาดูงาน การนิเทศภายใน เป็นกลยุทธ์สำคัญโดยนำไปบรรจุไว้ในแผน ซึ่งจะได้อีกกล่าวถึงการจัดทำแผนในลำดับต่อไป สำหรับโอกาสและอุปสรรค

นั้นเป็นปัจจัยภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้ แต่ควรทำการวิเคราะห์ให้เห็นภาพที่ชัดเจนไว้ เพื่อจะได้เตรียมตัวรับมือกับสถานการณ์ต่างๆ เป็นการล่วงหน้าโดยไม่ประมาท

3.3.3 การจัดทำแผนกลยุทธ์

ขั้นตอนและองค์ประกอบในการจัดทำแผนกลยุทธ์สำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่จะได้นำเสนอในลำดับต่อไปนี้ได้ประมวลจากเอกสาร ตำราและศึกษาสภาพจริงแล้วนำมาสังเคราะห์เพื่อนำเสนอประกอบด้วยขั้นตอน 5 ส่วน ในที่นี้จะได้อธิบายวิธีทำในแต่ละส่วน เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปประยุกต์ใช้ดังนี้

ส่วนที่ 1 สภาพปัจจุบัน (Rationale)

ในส่วนนี้ให้เรียบเรียงรายละเอียดต่าง ๆ ตามลำดับดังนี้

1. การจัดแผนผัง โครงสร้างหน่วยงานและการแบ่งสายงาน
2. ข้อมูล จำนวนผู้บริหาร บุคลากร วุฒิ อายุ ประสบการณ์
3. ข้อมูลทรัพยากรสนับสนุนด้านอาคาร สถานที่ วัสดุ ครุภัณฑ์
4. ระเบียบ ข้อบังคับ
5. บทบาทหน้าที่ตามคู่มือปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายต่าง ๆ
6. ข้อมูลสารสนเทศของหน่วยงาน
7. ศักยภาพในการบริการการศึกษาที่เป็นจุดเด่นในปัจจุบัน

ส่วนที่ 2 ปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ นโยบาย เป้าหมาย

ในส่วนนี้ให้เรียบเรียงข้อความที่แสดงรายละเอียดของแต่ละเรื่อง
ดังนี้

ปรัชญา (Philosophy)

ให้เขียนอุดมคติ หรือปณิธานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พร้อมอธิบายความหมายของคำสำคัญในปรัชญาพอสังเขป

วิสัยทัศน์ (Vision)

ให้เขียนเชิงพรรณนาถึงความคาดหวังในอนาคตขององค์กร
ครอบคลุม 3 ประเด็น คือ

1. ต้องการทำการกิจอะไรให้สำเร็จ
2. มีวัตถุประสงค์เพื่ออะไร
3. คาดหวังผลสำเร็จในระดับใดโดยเขียนให้กระชับ สั้น ๆ

เข้าใจได้ง่าย และให้พลัง

พันธกิจ (Mission) หรือภารกิจ

ให้เขียนเพื่ออธิบายว่ามีการปฏิบัติตามประเด็นของงานหลักและงานรองอย่างไร หรือดำเนินการตามกฎระเบียบต่าง ๆ โดยวิธีใด ควรใช้คำที่ระบุพฤติกรรม การติดตาม เฝ้าระวัง วางแผน และดำเนินการ

นโยบาย (Policies)

ให้เขียนนโยบายของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่จะทำภายในระยะเวลาของแผน เช่น เป็นศูนย์เด็กเล็กต้นแบบในอุดมคติ เป็นต้น

เป้าหมาย (Target)

ให้เขียนเป้าหมายตามระยะเวลาของแผนและวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เป้าหมายระยะยาว (Long Term Objective) กำหนดสภาพความสำเร็จของการดำเนินงานในห้วงเวลา 3 หรือ 5 ปี ซึ่งสามารถวัดผลได้ หรือปรับได้ เช่น การเพิ่มหรือลดการรับเด็ก เป็นต้น ทั้งนี้โดยให้สอดคล้องกับทรัพยากรการให้บริการที่มีอยู่อย่างจำกัดของหน่วยงาน

2. วัตถุประสงค์

2.1 เขียนให้ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น เด็ก ผู้ปกครอง ชุมชน ท้องถิ่นจะได้รับประโยชน์อย่างไร

2.2 ระบุเวลาที่ต้องการให้ปรากฏผลลัพธ์ โดยระบุจำนวนที่ชัดเจนและเป็นไปได้ กำหนดเกณฑ์ขั้นต่ำที่ต้องการกำกับไว้ เช่น ร้อยละ 80 สามารถรับข้อมูลสารสนเทศของหน่วยงานผ่าน Website ได้

2.3 เขียนเป็นข้อๆ โดยข้อความไม่ซ้ำซ้อนกันในการนำไปปฏิบัติ

2.4 เขียนโดยแทรกสิ่งที่ประสงค์จะดำเนินการควบคู่กันไป เช่น เพื่อให้ผู้ปกครองรับรู้ข่าวสารความเคลื่อนไหวทางอินเทอร์เน็ตได้โดยตรง

ส่วนที่ 3 กลยุทธ์ของ (Strategy) ศูนย์เด็กเล็ก

ให้เขียนพรรณนาเพื่ออธิบายว่ากลยุทธ์จัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการกำกับการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก โดยระบุช่วงเวลาให้ชัดเจน และย้ำถึงจุดเน้นในการใช้แผน เช่น เพื่อการพัฒนาหรือนำนวัตกรรมมาใช้พัฒนางานตามพันธกิจและนโยบาย จากนั้นจึงเสนอรายละเอียดเป็นรายด้านดังนี้

1. ด้านเด็ก
2. ด้านผู้ดูแลเด็ก

3. ด้านผู้บริหาร ในตอนนี้ให้เสนอนโยบาย เป้าหมายและกลยุทธ์ โดยเขียนแยกเป็นข้อ ๆ ให้ชัดเจน ไม่ซ้ำซ้อนและนำสู่การปฏิบัติได้โดยง่ายโดยเสนอจุดเน้นและภาระงานแต่ละด้าน พร้อมห้วงเวลาที่จะดำเนินงานในระยะ 3 หรือ 5 ปี ในรูปของตาราง 2 มิติ เพื่อแจกแจงภาระงานและห้วงเวลาจนครบทุกด้าน

กลยุทธ์ด้านงบประมาณ ให้นำเสนอแผนที่จะควบคุมการใช้จ่ายงบประมาณตลอดห้วงเวลาของแผน โดยประมาณการรายรับ รายจ่าย แยกออกจากหมวดเงินต่าง ๆ ตามที่จะปฏิบัติจริงในแต่ละปีที่ใช้แผน ควรสรุปงบประมาณที่ได้ใช้จ่ายในการดำเนินกิจกรรมโครงการตามที่ได้กำหนดไว้ แยกออกเป็นงบที่ตั้งไว้จัดจ่ายจริงและคงเหลือในแต่ละปี ภายหลัง

ส่วนที่ 4 การจัดทำแผนปฏิบัติงาน (Action Plan)

เมื่อจัดทำแผนกลยุทธ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว เพื่อให้สามารถนำสู่การปฏิบัติได้โดยราบรื่น ควรจัดทำแผนปฏิบัติงานต่อเนื่อง สอดรับกันไปด้วยเสมอ ในแผนปฏิบัติงานควรเขียนโครงการและกิจกรรมที่กำหนดไว้ให้ครบทุกโครงการ โดยระบุช่วงเวลา โดยประมาณที่จะดำเนินการในแต่ละปี ในรูปของตารางประกอบความเรียง แผนนี้มักจัดทำในรูปของปฏิทินปฏิบัติงานรายปีรวมกันไปหรือทดแทนกันไป

ส่วนที่ 5 แผนการควบคุม กำกับ ติดตาม

ในส่วนนี้ให้เสนอแนวทางการควบคุมกำกับ ติดตามประเมินผลการดำเนินงาน เช่น กำหนดว่าจะใช้วงจร PDCA ในการกำกับงาน หรือจะประเมินการดำเนินงาน โดยรูปแบบใด

การกำกับติดตามงานโดยใช้วงจร PDCA

เทคนิคการกำกับงานที่ถูกลำมาใช้อย่างแพร่หลาย เทคนิคหนึ่งคือการใช้วงจร PDCA ซึ่งพัฒนาขึ้นมาใช้โดย เดมिंग (Deming) จึงเรียกว่า วงจรเดมिंग (Deming Cycle) ประกอบด้วยขั้นตอน 4 ขั้นตอน ดังนี้

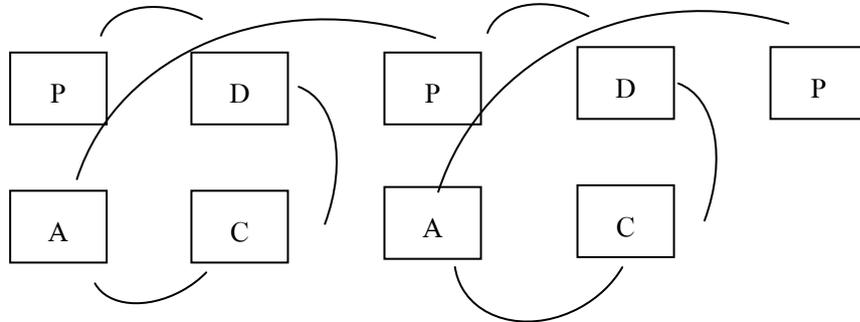
P = Plan : วางแผน

D = Do : ลงมือปฏิบัติ

C = Check : การตรวจสอบผลงาน

A = Action : การปรับปรุงแก้ไข

วงจรเดมิ่ง มีลักษณะของการดำเนินงานเป็นดังนี้

ภาพที่ 2.9 วงจรการพัฒนาแบบ PDCA

ที่มา : เลขา ปิยะอัญริยะ และนงลักษณ์ วิรัชชัย, 2544, 12.

จากวงจрдังกล่าวแสดงให้เห็นวงล้อของการกำกับการทำงานที่เป็นวงรอบต่อเนื่องกันเรื่อยไปไม่จบสิ้น ครอบคลุมการทำงานยังดำเนินไปอยู่คู่กับองค์กร

3.4 การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

ในฐานะที่ศูนย์เด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่เช่นเดียวกับสถานศึกษาเพื่อพัฒนาเด็ก โดยเปิดให้บริการเฉพาะช่วงเวลากลางวัน ตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันศุกร์ หยุดทำการในวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุดนักขัตฤกษ์ จึงจำเป็นต้องมีหลักสูตรสถานศึกษาใช้ในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ในทางปฏิบัติศูนย์เด็กเล็กทุกแห่งได้รับหลักสูตรแกนกลางที่ต้นสังกัดจัดทำไว้ในลักษณะของเอกสารสำเร็จรูปแล้ว แต่อาจยังขาดการวิเคราะห์ความสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน จำเป็นที่ศูนย์เด็กเล็กซึ่งมุ่งหวังการพัฒนาสู่ความสมบูรณ์แบบจะต้องจัดทำหลักสูตรเพื่อนำมาใช้จัดประสบการณ์แก่เด็ก ที่มีความเฉพาะ เหมาะสมกับบริบทของตน

การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา จะต้องจัดทำตามประเด็นที่เป็นองค์ประกอบซึ่งกระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ ดังรายละเอียดที่นำเสนอต่อไปนี้

3.4.1 ข้อมูลทั่วไปของสถานศึกษา เป็นส่วนแรกที่ต้องนำเสนอโดยการบรรยายให้กระชับและชัดเจนเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง และระบบการบริหารของสถานศึกษา

3.4.2 ปรัชญา เป็นการเสนอแนวคิด ความเชื่อและอุดมการณ์ในการจัดการเรียนรู้ และวิธีการพัฒนาเด็กหรือเสนอประเด็นที่อธิบายถึงความสำคัญที่มีแนวคิดเช่นนั้น

3.4.3 วิสัยทัศน์ ภารกิจ และเป้าหมาย

วิสัยทัศน์ เป็นการนำเสนอเจตนารมณ์ที่หวังจะสร้างให้เด็กเป็นไปในอนาคต ซึ่งต้องเขียนให้ครอบคลุมพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน โดยชัดเจน

ภารกิจ เป็นกิจกรรมที่ต้องดำเนินการให้บรรลุตามวิสัยทัศน์

เป้าหมาย เป็นจุดหมายที่คาดหวังให้บังเกิดกับผลผลิตทั้งในทางปริมาณและคุณภาพ

3.4.4 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็ก เป็นการนำพฤติกรรมที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้นกับเด็กทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา มาเขียน โดยระบุช่วงอายุที่จะเกิดพฤติกรรมนั้น ๆ ให้สัมพันธ์กับคุณลักษณะเฉพาะวัยตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546

3.4.5 โครงสร้าง เวลาเรียน

ให้ระบุเวลาในการจัดการศึกษาตามที่ได้รับอนุญาตโดยกำหนดเป็น จำนวน สัปดาห์ต่อจำนวนวันต่อปี เช่น 42 สัปดาห์ / 200 วันต่อปี

3.4.6 สารการเรียนรู้ 2 ส่วน ให้เขียน ดังนี้

ส่วนที่ 1 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ให้เขียนเชิงวิเคราะห์ แยกเป็นแต่ละระดับวัย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1 ตัวอย่างการวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์

พัฒนาการ	มาตรฐาน/ตัวบ่งชี้	คุณลักษณะที่พึงประสงค์		
		อนุบาล (3 ขวบ)	อนุบาล 2 (4 ขวบ)	อนุบาล 2 (4 ขวบ)
ด้านร่างกาย ฯลฯ	มาตรฐานที่ 1 ตัวบ่งชี้ที่ 1	1. มีน้ำหนัก ส่วนสูง ตามเกณฑ์ ของ กรมอนามัย 2. มีสมรรถภาพ ด้านร่างกาย วิ่ง กระโดด ตามเกณฑ์	1. มีน้ำหนัก ส่วนสูง ตามเกณฑ์ ของ กรมอนามัย 2. มีสมรรถภาพ ด้านร่างกาย วิ่ง กระโดด ขว้างสิ่งของ ตามเกณฑ์	1. มีน้ำหนัก ส่วนสูง ตามเกณฑ์ ของ กรมอนามัย 2. มีสมรรถภาพ ด้านร่างกาย วิ่ง กระโดด ขว้างสิ่งของ ตามเกณฑ์

ส่วนที่ 2 สารการเรียนรู้ มี 4 สาร ให้เขียนเชิงวิเคราะห์ แยกเป็นแต่ละสารในตารางดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ 2.2 ตัวอย่างการวิเคราะห์สาระการเรียนรู้

สาระที่ควร เรียนรู้	รายละเอียด	ประสบการณ์สำคัญ	สาระย่อย		
			อนุบาล 1 (3 ขวบ)	อนุบาล 2 (4 ขวบ)	อนุบาล 3 (5 ขวบ)
1. เรื่องราว เกี่ยวกับ ตัวเด็ก	เด็กควรรู้จักชื่อ นามสกุล รูปร่าง หน้าตา รู้จักอวัยวะ ต่าง ๆ วิธีระวัง รักษาร่างกายให้ สะอาด ฯลฯ	ด้านร่างกาย 1. ชื่อและนามสกุล ของฉันทัน 2. ชื่อเด็ก 3. อวัยวะร่างกาย 4. ข้อตกลงในการ ปฏิบัติตามกฎ	- ชื่อและ นามสกุล ของฉันทัน - รูปร่างหน้าตา - ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย - เพศหญิงชาย - หน้าที่ของอวัยวะ - การดูแลรักษา ร่างกาย ฯลฯ	ฯลฯ	ฯลฯ

3.4.7 การทำหน่วยการสอนหรือกำหนดการสอนรายปีดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตารางที่ 2.3 ตัวอย่างหน่วยการสอนรายปี

ลำดับที่	หน่วยการสอน	ลำดับที่	หน่วยการสอน
1	ร่างกายมหัศจรรย์	11	อาหารดีมีประโยชน์
2	เพื่อนที่แสนดี	12	ชานาใจดี
3	เด็กดีมีมารยาท	13	สีแสนสวย
4	บ้านแสนรัก	14	ผักในสวน
5	คุณครูใจดี	15	ขุดยานพาหนะ
6	โรงเรียนน่าอยู่	16	น้ำมีประโยชน์
7	สัตว์เลี้ยงน่ารัก	17	สัตว์ในธรรมชาติ
8	ฝนจามาจากไหน	18	การป้องกันอุบัติเหตุ
9	รูปทรงแสนสนุก	19	การทำความสะอาดร่างกาย
10	ธรรมชาติมหัศจรรย์	20	โตขึ้นหนูอยากเป็นอะไร

3.4.8 การจัดประสบการณ์

การจัดประสบการณ์ ควรนำเสนอประเด็นหลัก ๆ ดังนี้

3.4.8.1 ทฤษฎีหรือนวัตกรรมการสอน ที่เลือกนำมาใช้ควรเสนอหลักการของทฤษฎีนั้น ๆ โดยละเอียด ให้สามารถนำไปใช้จัดประสบการณ์ได้จริง และใช้สื่อสารสร้างความเข้าใจแก่ผู้เกี่ยวข้องได้โดยง่าย

3.4.8.2 แผนการจัดประสบการณ์ ควรเขียนรูปแบบแผนการจัดประสบการณ์ ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กใช้ 1-2 ตัวอย่าง ควรปรับรูปแบบแผนให้เป็นแผนที่อิงมาตรฐานของหลักสูตร ซึ่งจะช่วยให้การประเมินผู้เรียนมีความสะดวกชัดเจนขึ้น

3.4.9 บรรยายการการเรียนรู้

บรรยายการการเรียนรู้ ควรเขียนเพื่ออธิบายสภาพแวดล้อมทางการเรียนดังนี้

3.4.9.1 สภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ภายในและนอกห้องเรียน ให้เขียนเพื่ออธิบายว่ามีการจัดสภาพแวดล้อมอย่างไร

3.4.9.2 หลักการจัดสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ให้เขียนว่ายึดหลักการหรือทฤษฎีใด

3.4.10 การประเมินพัฒนาการเด็ก

การประเมินพัฒนาการเด็ก ควรเขียนพรรณนาหลักการดังนี้

3.4.10.1 หลักการ แนวทาง วิธีการประเมินพัฒนาการเด็ก

3.4.10.2 เกณฑ์การประเมินพัฒนาการเด็ก

3.4.10.3 เครื่องมือในการประเมินพัฒนาการเด็ก

3.4.10.4 แนวทางการประเมินตามสภาพจริง

3.4.11 สื่อและแหล่งเรียนรู้

ควรเสนอสาระดังนี้

3.4.11.1 ระบุสื่อและแหล่งเรียนรู้ตามสภาพจริง

3.4.11.2 เสนอสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายแต่ใช้ได้จริง

3.4.11.3 เสนอสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่ปลอดภัย

3.4.11.4 เสนอสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการจัดประสบการณ์ของสถานศึกษา

3.4.12 ภาคผนวก

ภาคผนวกให้เขียนข้อมูลประกอบอื่น ๆ รวมทั้งสำเนาคำสั่งหรือรายชื่อคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาด้วย

หลักสูตรสถานศึกษาเป็นเอกสารหลักในการบริหารงานวิชาการที่จะช่วยให้ผู้บริหาร ดำเนินงานบริหารวิชาการได้โดยสะดวก รวดเร็ว เกิดการประสานความร่วมมือและการร่วมรับผิดชอบดูแลงานจัดการศึกษาของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้สามารถประเมินได้ทุกขั้นตอนโดยผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

3.4.13 การบริหารการใช้หลักสูตร

การบริหารการใช้หลักสูตร ประกอบด้วยภาระงาน ดังต่อไปนี้

3.4.13.1 จัดชั้นเรียนโดยคำนึงถึงอัตราส่วนระหว่างผู้ดูแลเด็กต่อเด็กดังนี้ เด็กแรกเกิด 1 ปี อัตราส่วนระหว่างผู้ดูแลเด็กต่อเด็ก คือ 1:3 เด็กอายุ 1- 3 ปี อัตราส่วน 1:6 สำหรับวัย 3 – 5 ปี อัตราส่วน ชั้นละไม่เกิน 1 : 25 คน หากเกินกว่าเกณฑ์ที่กำหนดต้องเพิ่มผู้ช่วยอีกห้องเรียนละ 1 คน

3.4.13.2 จัดตารางกิจกรรมประจำวัน โดยคำนึงถึงข้อกำหนดด้านหลักการ และขอบข่ายของกิจกรรม ตามที่หลักสูตรระบุไว้ ทั้งในแง่ของกระบวนการจัดกิจกรรมและกำหนดเวลาที่เหมาะสม

3.4.13.3 จัดผู้ดูแลเด็กประจำกลุ่มเด็ก โดยพิจารณาตามความเหมาะสม เช่น บุคลิกภาพ ประสบการณ์ ทักษะความชำนาญพิเศษในการดูแลเด็กวัยต่าง ๆ เช่น เด็กแรกเข้าวัย 1 ½ - 2 ½ ปี ที่ต้องการผู้ดูแลเด็กที่อ่อนโยน ใจดี เข้าใจความต้องการของเด็ก หรือเด็กที่โตกว่าวัย 4 ½ - 5 ½ ปี ที่เริ่มเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ต้องการครูที่เข้มแข็ง มั่นใจในตนเอง เด็ดเดี่ยว ฉลาด แคล้วคล่องว่องไวและริเริ่มสร้างสรรค์

3.4.13.4 การบริการวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนรู้ ควรวางแผนการจัดซื้อจัดหาโดยให้ผู้ดูแลเด็กมีส่วนร่วมในการคิดและเสนอข้อมูลความต้องการเป็นการล่วงหน้า และเปิดโอกาสให้แสดงความประสงค์ในการสั่งซื้อได้อยู่เสมอ เพราะการวางแผนจัดหาไว้ล่วงหน้า ไม่อาจตอบสนองต่อการใช้งานได้เพียงพอ เมื่อสถานการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นและเกิดความจำเป็นทำให้ต้องปรับเปลี่ยนกิจกรรมการเรียนรู้ภายหลัง ควรจัดระบบในการเบิกจ่ายวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนรู้โดยใช้ระบบควบคุมการบริการ วัสดุประเภทต่าง ๆ ได้แก่ วัสดุประเภทหนังสือ สิ่งพิมพ์ วัสดุตัวอย่าง หรือของจริง ของจำลอง บัตรภาพ บัตรคำ แผนภูมิ หุ่น แอบบันทึกลายเสียงหรือวีซีดี ต่าง ๆ เป็นต้น

3.4.13.5 กำกับดูแลการจัดกิจกรรมโดยการนิเทศการจัดประสบการณ์อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ กำกับดูแลการใช้สื่อการสอนของผู้ดูแลเด็กให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สนับสนุนการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น ทักษะศึกษา และเชิญวิทยากรจากชุมชนมาจัดกิจกรรม

พัฒนาเด็ก ส่งเสริมและกำหนดให้ผู้ดูแลเด็กจัดประสบการณ์โดยยึดเด็กเป็นสำคัญ ให้เด็กได้เป็นผู้ปฏิบัติในการเรียนรู้ และได้ทำกิจกรรมครอบคลุมครบถ้วนในแต่ละวันตามที่หลักสูตรกำหนดไว้

3.4.13.6 กำกับดูแลให้ผู้ดูแลเด็กวัดผลและประเมินผลการพัฒนาเด็กอย่างสม่ำเสมอ ให้นำผลการประเมินมาพิจารณาแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาตามจุดเด่นของแต่ละคน

3.4.13.7 ส่งเสริมการพัฒนาผู้ดูแลเด็กให้ศึกษาหาความรู้ ก้าวทันการเปลี่ยนแปลง เข้าถึงและกล้าที่จะนำนวัตกรรมใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้พัฒนาการจัดกิจกรรมพัฒนาเด็กให้มีคุณภาพสูงขึ้น

3.4.13.8 หาวิธีการยกย่องเชิดชูเกียรติแก่ครูที่มีผลงานดีเด่นหรือเด็กที่มีความสามารถทางวิชาการโดดเด่น โดยการมอบโล่หรือวุฒิบัตรให้ ตามโอกาสสำคัญเป็นประจำทุกปี

3.4.13.9 จัดทำสารสนเทศผลงานวิชาการของศูนย์เด็กเล็ก เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนางานวิชาการ ให้มีความเข้มแข็งต่อไป

3.4.13.10 ประชาสัมพันธ์ข้อมูลด้านงานวิชาการให้ประชาคมได้รับทราบ และสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในการพัฒนางานวิชาการให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

1) ส่งเสริมการทำวิจัยชั้นเรียนของผู้ดูแลเด็ก

2) จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรตามความจำเป็น และ

3) จัดทำแผนงาน ปฏิทินปฏิบัติงาน โครงการและกิจกรรมด้านวิชาการ และบรรจุไว้ในกลยุทธ์หรือแผนปฏิบัติงานประจำปี โดยการจัดทำโครงการนั้น เมื่อดำเนินการเสร็จสิ้นแล้วจึงจะเห็นผลชัดเจนในที่นี้จะยกตัวอย่าง โครงการและกิจกรรมด้านวิชาการ โดยแยกออกเป็นโครงการของผู้บริหาร โครงการของผู้ดูแลเด็ก และโครงการของผู้ปกครอง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.4 ตัวอย่างโครงการและกิจกรรมด้านวิชาการ

ผู้รับผิดชอบ	ชื่อโครงการ	ชื่อกิจกรรม
1. ผู้บริหาร	1. การพัฒนาบุคลากร 2. วันไหว้ครู	1. ศึกษาดูงาน โรงเรียนต้นแบบ 2. เชิดชูครูดีในดวงใจ
2. ผู้ดูแลเด็ก	1. นวัตกรรมเรียนรู้ 2. ทักษะศึกษาสวนสัตว์	1. ประดิษฐ์ว่าวจากเศษวัสดุ 2. ศึกษาชีวิตสัตว์สงวน
3. ผู้ปกครอง	1. วันครอบครัวรวมใจ 2. ทักษะศึกษาบ้านควายไทย	1. ประกอบอาหารจากไข่และ สาหร่าย 2. เรียนรู้ชีวิตชาวนาไทย

การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ต้องมาจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในสัดส่วนของการมีส่วนร่วมมากน้อยต่างกัน อย่างไรก็ตาม ผู้ดูแลเด็กต้องเป็นหลักในการจัดทำ นำไปใช้ประเมิน และปรับปรุงเพื่อให้ข้อมูลป้อนกลับสำหรับการแก้ไขปรับปรุงในวงรอบใหม่ต่อไป จึงจะเป็นหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

3.5 การประเมินผลพัฒนาการของผู้เรียน

ผลสำเร็จของการบริหารงานวิชาการ สามารถประเมินได้จากผลการพัฒนาเด็กทุกด้าน ได้แก่ ผลพัฒนาการด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ จิตใจ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา โดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่มีความเฉพาะ เหมาะสมกับวัยของเด็กในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเหตุที่หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยฉบับพุทธศักราช 2546 ได้เน้นให้ผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยใช้ทักษะกระบวนการเรียนรู้ผสมผสานกันในหลากหลายทักษะ เช่น ทักษะการคิด ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะสังคม ทักษะการทำงานกลุ่มและทักษะภาษา เป็นต้น การประเมินผลจึงต้องใช้วิธีการที่หลากหลายสอดรับกันไปเพื่อจะได้สามารถประเมินพัฒนาการเด็กได้ครบทุกด้าน เป็นรายบุคคล เป็นระบบ และสอดคล้องอยู่ในชีวิตประจำวันของเด็กในกิจกรรมและกิจวัตรที่เด็กปฏิบัติในแต่ละวัน ด้วยเหตุที่การวัดผลและการประเมินผลมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด โดยเป็นกระบวนการที่จะต้องกระทำไปด้วยกัน จึงขอนำเสนอหลักการและวิธีการวัดผล ประเมินผลควบคู่กันไปด้วย

3.5.1 ความหมายของการวัดผล ประเมินผล

การวัดผลเป็นการตรวจสอบคุณภาพของความสามารถและปริมาณที่แสดงความสามารถของผู้เรียนภายหลังการจัดการเรียนรู้เพื่อที่ครูจะได้ค้นพบและสามารถพัฒนาสมรรถภาพให้เด็กเรียนรู้ได้ดีขึ้น ผู้สอนสอนเก่งขึ้น และให้การตัดสินใจที่เที่ยงตรง แน่นนอน และ

ยุคิธรรมมากขึ้น การวัดผล (Measurement) เป็นกระบวนการในการใช้ตัวเลขเพื่อแสดงปริมาณของพฤติกรรมของนักเรียน ส่วนการประเมินผล (Assessment) เป็นกระบวนการพิจารณาข้อมูลที่พบแล้วนำมาตัดสิน คุณภาพหรือคุณลักษณะของพฤติกรรมหรือปริมาณของพฤติกรรมว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ สรุปได้ว่า การวัดผลคือการใช้เครื่องมือควบคู่กับกระบวนการในการค้นหาความสามารถของผู้เรียน ผลที่ได้คือข้อมูลความสามารถที่เป็นข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นตัวเลข และอาจเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพร่วมกันก็ได้ ส่วนการประเมินผล เป็นกระบวนการที่นำผลที่ได้จากการวัดมาวิเคราะห์และพิจารณาเพื่อสรุปตัดสินและจัดระดับคุณภาพของผู้เรียน โดยเทียบกับเกณฑ์หรือหลักการตัดสินค่าระดับความสามารถตามที่ได้ตั้งไว้

3.5.2 หลักการวัดผลประเมินผล

การวัดผล ประเมินผล ต้องประเมินทุกด้าน และควรจัดให้มีการประเมินโดยต่อเนื่องตลอดปี ควรประเมินหลาย ๆ ครั้ง ควรเลือกวิธีการและเครื่องมือที่เหมาะสม และนำผลการประเมินมาตีความโดยเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด และตัดสินค่าระดับความสามารถของเด็กโดยเที่ยงธรรม

3.5.3 เครื่องมือและวิธีการวัดผลประเมินผล

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลระดับปฐมวัย มีหลายประเภทดังนี้

3.5.3.1 แบบสังเกตและบันทึกพัฒนาการเด็ก มีอยู่หลายลักษณะ ได้แก่

1) แบบบันทึกพฤติกรรมการปฏิบัติของเด็ก ที่ระบุวันเวลาในการสังเกต
ร่วมด้วย

2) แบบบันทึกรายวัน ที่ระบุรายละเอียดในการบันทึกครอบคลุม ชื่อ นามสกุล วันเดือนปีเกิด ระดับชั้นที่กำลังเรียน ชื่อผู้สังเกต สถานที่สังเกตพฤติกรรมการแสดงออก และความคิดเห็นของผู้สังเกต

3) แบบสำรวจรายการที่นิยมจัดทำเป็นแบบฟอร์มหรือตารางระบุ ชื่อเด็กที่ถูกสำรวจ วันเดือนปีที่สำรวจ พัฒนาการด้านที่ต้องการสำรวจ พฤติกรรมที่ต้องการสำรวจ ครั้งที่ทำการสำรวจ และ ระดับพฤติกรรมที่ปรากฏให้เห็นจากการสำรวจ นิยมใช้กับการวัด และ ประเมินน้ำหนัก ส่วนสูง ตรวจและบันทึกสุขภาพทั่วไป และการทดสอบสมรรถภาพกลไกร่างกายเด็ก

3.5.3.2 การสนทนา เด็กปฐมวัยมีระยะของการพัฒนาทางภาษาอยู่ในวัยที่มีความเข้าใจภาษาและใช้ภาษาในการโต้ตอบได้รู้เรื่องมากแล้ว การประเมินพัฒนาการเด็ก จึงสามารถใช้การสนทนาซักถาม อภิปราย เพื่อให้เด็กมีโอกาสแสดงความคิด บอกความรู้สึกนึกคิด และถ่ายทอดประสบการณ์ของตนผ่านการสนทนาให้ผู้อื่นได้รับรู้ ครูควรใช้การสนทนาในการประเมินพัฒนาการ โดยเฉพาะทางสติปัญญาที่ถ่ายทอดออกมาผ่านภาษาที่เด็กโต้ตอบ และบันทึก

คำพูดของเด็กไปด้วย เพื่อจะได้นำไปใช้ในการวิเคราะห์และประเมินความก้าวหน้าของพัฒนาการเด็ก ได้แม่นยำยิ่งขึ้น

3.5.3.3 การประเมินแฟ้มผลงานเด็ก (Portfolio) แฟ้มสะสมงานเด็กเป็นการเก็บรวบรวมผลงานของเด็กที่ผ่านการคัดเลือกโดยตัวเด็กเอง (หรือภายใต้การแนะนำของครู) มาสะสมไว้ในภาชนะอย่างใดอย่างหนึ่ง อย่างมีระบบและมีจุดมุ่งหมาย เพื่อใช้เป็นข้อมูลสารสนเทศที่แสดงถึงความพยายาม เจตคติ แรงจูงใจ ความเจริญงอกงาม ความสัมฤทธิ์ผลในการเรียนรู้ เนื้อหาวิชาต่าง ๆ (บุญเชิด ภิญ โยอนันตพงษ์, 2540, 32-33) การประเมินแฟ้มผลงานมีหลักว่า เด็กต้องมีส่วนร่วมในการคัดเลือกชิ้นงานเพื่อเก็บไว้ในแฟ้ม โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก ตัดสิน และมีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรแสดงผลการประเมินประกอบด้วยอย่างเป็นรูปธรรม การใช้แฟ้มผลงานเด็กเพื่อการประเมินตามสภาพจริงในระดับปฐมวัยนั้น มักเป็นการเก็บรวบรวมผลงานเด็กที่เป็นชิ้นงานจากกิจกรรมสร้างสรรค์ เช่น งานศิลปะหรืองานประดิษฐ์ต่าง ๆ หรืออาจเก็บรวบรวมข้อมูลการให้สัมภาษณ์ของเด็ก ข้อมูลจากการสังเกตเด็กของครู บันทึกพฤติกรรมการแสดงออกของเด็ก ร่องรอยหลักฐานบันทึกการแสดงออกของเด็กในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ภาพถ่ายบันทึกวีดิทัศน์ ชิ้นงานประดิษฐ์ ภาพการร่ายรำประกอบจังหวะและเสียงเพลง เหล่านี้สามารถนำมาใช้ประกอบการพิจารณาประเมินพัฒนาการเด็ก เพื่อส่งเสริมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น หรือช่วยเหลือเมื่อพบว่าเด็กมีปัญหาในการพัฒนาได้อย่างทันที

3.5.3.4 การทดสอบ การทดสอบเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่ใช้ในการประเมินผลพัฒนาการเด็ก โดยเฉพาะด้านสติปัญญา ภาษา และคณิตศาสตร์ โดยแบบทดสอบอาจมีทั้งประเภทที่ต้องใช้การขีดเขียนในการตอบ เช่น วงกลม กากบาท ลากเส้นโยงภาพ เพื่อตอบคำถามตามที่โจทย์ตั้งไว้ และประเมินผลการทดสอบด้วยการตรวจผลงานแล้วให้คะแนนโดยตรงด้วยเหตุที่เด็กปฐมวัยอยู่ในวัยที่ยังอ่านเขียนไม่ได้ และมีช่วงความสนใจสั้น ประกอบกับข้อทดสอบทุกชนิดมีกฎเกณฑ์ในการจัดสอบในด้านเวลาที่จำกัดและเด็กต้องทำการขีดเขียนในการตอบด้วยตนเอง แม้การทำงานประสานกันระหว่างมือกับตาจะทำได้ไม่ดีนัก การควบคุมการทำงานของกล้ามเนื้อมือยังทำได้ไม่สมบูรณ์ และเด็กอ่านโจทย์คำถามไม่ได้โดยลำพัง จึงเป็นเหตุให้การประเมินโดยใช้แบบทดสอบไม่เป็นที่นิยมนำมาใช้ในระดับปฐมวัยมากนัก

3.5.3.5 การทดสอบปากเปล่า การทดสอบปากเปล่าเป็นการตรวจสอบความสามารถของการคิดและความสามารถในการสื่อความคิดออกมาผ่านการพูด เช่น ครูบอกหรือตั้งให้นักเรียนชี้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายและพูดชื่ออวัยวะส่วนนั้น ๆ ให้ถูกต้อง หรืออธิบายขั้นตอนการประกอบอาหารง่าย ๆ บางชนิดหรือให้บอกชื่ออาหารที่ชอบมา 3 ชนิด ซึ่งจะประเมินความสามารถของเด็กได้จากการตอบคำถามได้ตรงคำถาม คิดและพูดถ่ายทอดเรื่องราวที่รู้และ

เข้าใจให้ผู้เข้ารับทราบได้และปฏิบัติตามคำสั่งและพูดบอกวิธีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้น ๆ ได้ โดยครูจะบันทึกคำตอบหรือคำพูดของเด็กแล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อประเมินระดับความรู้ความสามารถของเด็กเป็นขั้นตอนต่อไป

3.5.4 การนำเสนอผลการประเมินพัฒนาการของผู้เรียน

การนำเสนอผลการประเมินพัฒนาการของเด็กในระดับการศึกษาปฐมวัยถือเป็นการนำเสนอร่องรอยหลักฐานและสัมฤทธิ์ผลการบริหารงานวิชาการที่สำคัญอย่างหนึ่งของผู้บริหารเพราะผลลัพธ์ด้านคุณภาพและความก้าวหน้าของเด็กคือสิ่งที่จะสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพและความก้าวหน้าของเด็กและประสิทธิภาพของหลักสูตรสถานศึกษาและคุณภาพในการบริหารงานวิชาการที่ผู้บริหารและทีมงานได้ดำเนินการไปแล้ว การนำเสนอผลการประเมินผู้เรียน จึงต้องนำเสนอให้ได้โดยแม่นยำ เชื่อถือได้ และโปร่งใส ผ่านเครื่องมือต่อไปนี้

3.5.4.1 สมุดรายงานประจำตัวเด็กที่เป็นการรายงานผลการวัดและประเมินพัฒนาการเด็กซึ่งนิยมระบุเกณฑ์การประเมินไว้เป็น 3 เกณฑ์ ได้แก่ ดี ปานกลาง และควรเสริมแทนค่าด้วยตัวเลข 3 2 และ 1 ตามลำดับ

3.5.4.2 จดหมายข่าวของโรงเรียนที่เสนอข้อมูลความสำเร็จในการทำกิจกรรมของสถานศึกษาและเด็กทั้งรายกลุ่มและรายบุคคล เช่น การได้รับเหรียญชนะเลิศการแข่งขันกีฬาอนุบาล การได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดวาดภาพ เป็นต้น

3.5.4.3 Website ของสถานศึกษาที่ลงข้อมูลความเคลื่อนไหวของสถานศึกษาให้ทางบ้านและบุคลากรทั่วไปได้ทราบความเคลื่อนไหว ซึ่งเป็นผลของการดำเนินงานพัฒนาเด็กตามกิจกรรม/โครงการต่าง ๆ เป็นระยะ ๆ

การประเมินพัฒนาการเด็ก เป็นงานที่มีรายละเอียดหลายขั้นตอนและหลายเทคนิคปฏิบัติ ซึ่งผู้ดูแลเด็กต้องทำความเข้าใจกับวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินเด็ก สามารถปฏิบัติตามการประเมินเด็กได้อย่างเที่ยงตรง และเที่ยงธรรม สะท้อนถึงผลการปฏิบัติงานของผู้ดูแลเด็ก และผลการพัฒนาของเด็กได้นำเชื่อถือจริง

4. การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กสู่มาตรฐานการประกันคุณภาพ

ศูนย์เด็กเล็กเป็นงานที่ทำทนายขององค์การบริหารส่วนตำบล ที่จะต้องรับการถ่ายโอนจากสังกัดหน่วยงานเดิม เพื่อนำมาบริหารจัดการตามบทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้ในกฎหมาย เพื่อเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับคณะบุคคลอันประกอบด้วย ผู้ดูแลเด็ก ผู้ปกครอง เด็กผู้มารับบริการ และชุมชนที่อาจยังคงไม่เชื่อถือหรือมั่นใจในคุณภาพการจั้ดบริการงานพัฒนาเด็ก ภายใต้การบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นมากนัก ศูนย์เด็กเล็กควรมีการเตรียมการอย่างทันต่อ

ความเปลี่ยนแปลงในงานเปลี่ยนผ่านดังกล่าว ควรแสดงจุดยืนอันมั่นคงในการมุ่งมั่นเตรียมความพร้อม โดยเร่งศึกษาหาแนวทางและเตรียมการในทุกวิถีทาง เพื่อค้นพบรูปที่เหมาะสมในลักษณะการนำร่องการพัฒนาตามมิติใหม่ ตามข้อกำหนดที่กฎหมายและหลักการที่ถูกต้องได้กำหนดไว้ เป็นเบื้องต้นในระยะเวลาช่วงสั้น ๆ ข้อค้นพบจากการศึกษาเรียนรู้และแสวงหาแนวทางที่ดีที่สุดของงานย่อมมาจากความวิริยะอุตสาหอย่างทุ่มเทและจริงจังของบุคลากรและผู้บริหารจนสามารถค้นพบเอกลักษณ์ที่เป็นแบบฉบับซึ่งเหมาะสมเป็นของตน และเสนอผลการศึกษาเรียนรู้ให้ปรากฏได้อย่างเป็นรูปธรรม เป้าหมายปลายทางของการนำร่องดังกล่าวควรเป็นเป้าหมายตามมาตรฐานตามเกณฑ์การประเมินของหน่วยงาน สามารถแสดงภาพลักษณ์ของศูนย์เด็กเล็กที่มีคุณภาพตามอุดมคติได้ ตามความมุ่งหวัง

4.1 นโยบายและยุทธศาสตร์ของศูนย์เด็กเล็กสู่มาตรฐานการประกันคุณภาพ

ด้วยเหตุที่เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่ต้องการการเลี้ยงดูที่ถูกต้องเหมาะสม เพราะเป็นเวลาที่สำคัญและจำเป็นที่สุดในการพัฒนาสมองของเด็กในระยะ 5 ปีแรกของชีวิต ซึ่งมีอัตราการพัฒนาสูงยิ่งกว่าเด็กวัยอื่นใด จากการสำรวจของหน่วยงานที่ดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยพบว่าในสังคมไทยยังไม่สามารถจัดบริการเสริมสำหรับครอบครัว เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยได้ครอบคลุมทั่วถึงอย่างมีคุณภาพ (กรมอนามัย, 2547, 2-3) ศูนย์พัฒนาเด็กยังต้องการปรับปรุงคุณภาพในทุกด้าน ได้แก่ การบริหารจัดการ วิธีการอบรมดูแลเด็ก การพัฒนาผู้ดูแลเด็กให้มีความรู้ในการจัดประสบการณ์แก่เด็กและการกำกับดูแลคุณภาพมาตรฐานบริการ เพื่อให้มีเครื่องมือตรวจสอบมาตรฐานการดำเนินงานที่มีคุณภาพ ใช้ในตรวจสอบและประเมินงานตามเกณฑ์มาตรฐานที่ควรเป็นไปในทิศทางเดียวกันจึงได้มีนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาดังนี้

4.1.1 นโยบายด้านการพัฒนาเด็ก

นโยบายและแผนเฉพาะสำหรับเด็กปฐมวัย ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ถูกนำมาจัดทำเป็นนโยบายการพัฒนาเด็กโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กล่าวไว้ดังนี้ (กรมอนามัย, 2547, 3)

“พัฒนาเด็กปฐมวัยทุกคนอย่างเต็มศักยภาพและมีคุณภาพเต็มที่ โดยให้ครอบครัวเป็นแกนหลัก และให้ผู้มีหน้าที่ดูแลเด็กและทุกส่วนของสังคม มีส่วนในการจัดบริการและจัดสิ่งแวดล้อมที่ดี เหมาะสม สอดคล้องกับท้องถิ่นและเหมาะสมกับเด็กตามวัย”

4.1.2 แผนยุทธศาสตร์หลัก

แนวคิดและทิศทางที่จะนำไปสู่แผนปฏิบัติการที่สอดคล้องกับนโยบายขั้นต้นประกอบด้วย

4.1.2.1 แผนพัฒนาพ่อ แม่ ผู้ปกครอง สมาชิกในครอบครัว และผู้เตรียมตัว
เป็นพ่อ แม่

4.1.2.2 แผนพัฒนาและบริการส่งเสริมเด็กปฐมวัยที่เน้นการจัดการบริการ
พัฒนาเด็กและบริการการศึกษาที่มีคุณภาพและเป็นองค์รวมอย่างต่อเนื่อง

4.1.2.3 แผนพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัย

4.1.2.4 แผนพัฒนามาตรฐานและคุณภาพเด็กปฐมวัย

4.1.2.5 แผนพัฒนาการมีส่วนร่วม

4.1.2.6 แผนวิจัยพัฒนาและสร้างองค์ความรู้

4.1.2.7 แผนพัฒนาองค์กรกลไกการบริหารงาน ประสานงานและติดตาม
ประเมินผล

4.1.2.8 แผนระดมทรัพยากร

4.1.2.9 แผนบทบาทสื่อมวลชนต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย

4.1.2.10 แผนพัฒนาเด็กที่มีความต้องการพิเศษ

4.1.2.11 แผนสนับสนุนการพัฒนาเด็กปฐมวัย โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535, 22)

4.1.3 นโยบายการพัฒนาศูนย์เด็กนํ้าอยู่

4.1.3.1 แนวคิดการพัฒนาศูนย์เด็กนํ้าอยู่

กรมอนามัย (2547, 4-5) ได้จัดทำโครงการศูนย์เด็กเล็กนํ้าอยู่ โดยให้
เป็นโครงการที่สนับสนุนให้มีการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก โดยใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมจาก
หุ้นส่วนและภาคี เพื่อให้เด็กและบุคลากรได้รับบริการที่ดีที่สุดจำเป็นต่อการเจริญเติบโต พัฒนาการ
และการเรียนรู้ การอยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมภายในศูนย์เด็กได้รับการดูแลให้สะอาด ปลอดภัย
และเอื้อต่อสุขภาพ ชุมชนและท้องถิ่นจะได้เด็กที่มีคุณภาพ เดิบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีศักยภาพในการ
พัฒนาและสร้างชื่อเสียงให้ท้องถิ่นต่อไป จึงถือว่าศูนย์เด็กเล็กนํ้าอยู่คือต้นแบบของการเป็นศูนย์
เด็กเล็กในอุดมคติซึ่งทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องยอมรับร่วมกัน

แนวคิด “ศูนย์เด็กเล็กนํ้าอยู่” สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาเมือง
นํ้าอยู่ ชุมชนนํ้าอยู่ และมีความหมายได้ทั้งเป็นกระบวนการพัฒนา และเป็นผลลัพธ์ของการ
พัฒนา

4.1.3.2 ความหมาย “ศูนย์เด็กเล็กนํ้าอยู่”

ความหมายเชิงกระบวนการ หมายถึง การระดมการมีส่วนร่วมของ
หน่วยงานต่าง ๆ ในการจัดทำแผนพัฒนาศูนย์เด็กเล็กที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของ

เด็ก และผู้เกี่ยวข้อง โดยการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้ศูนย์เด็กเล็กเป็นสถานที่สร้างโอกาสให้เด็กเล็กเติบโตอย่างดีที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ และอย่างเท่าเทียมกัน

ความหมายของศูนย์เด็กเล็กน่ายู่ ที่เป็นความหมายเชิงผลลัพธ์ หมายถึง ศูนย์เด็กเล็กที่มีการจัดการ ควบคุม ส่งเสริม สนับสนุนปัจจัยเอื้อ และจัดหรือลดปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อความน่าอยู่ของศูนย์เด็กเล็ก โดยมุ่งหวังให้เด็กได้รับการพัฒนาให้มีความสมบูรณ์ ทางกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ ภายใต้อสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างสุขภาพ ขณะเดียวกันผู้ดูแลเด็กก็ได้รับการส่งเสริมให้สามารถทำงานได้อย่างมีความสุขกาย สบายใจ

จากความหมายเชิงกระบวนการ และความหมายเชิงผลลัพธ์นี้อาจกล่าวได้ว่าเป็น นิยามของศูนย์เด็กเล็กในอุดมคติที่หากศูนย์เด็กเล็กแห่งใดสามารถนำไปปฏิบัติได้ครบถ้วน ย่อมเกิดประสิทธิผลในระดับที่ควรได้รับการยอมรับในที่สุด

4.1.3.3 ความมุ่งหมายของการพัฒนา “ศูนย์เด็กเล็กน่ายู่”

การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กน่ายู่ มีความมุ่งหมายเพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ของเด็กปฐมวัยในศูนย์เด็กเล็กทุกคน ให้สามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่จะอยู่อาศัยในศูนย์เด็กเล็กได้อย่างเท่าเทียมกัน และอยู่ร่วมกันกับผู้ดูแลเด็กและเพื่อน ๆ อย่างสงบสุข สะดวกสบาย สถานที่สะอาด ถูกสุขลักษณะและมีความปลอดภัยได้รับการส่งเสริมพัฒนาการและความคิดสร้างสรรค์อย่างเหมาะสม

4.1.3.4 เป้าหมายการดำเนินงาน โครงการศูนย์เด็กเล็กน่ายู่

เป้าหมายในการดำเนินโครงการศูนย์เด็กเล็กน่ายู่มีดังนี้

- 1) เด็กปฐมวัยทุกคนที่อยู่ในศูนย์เด็กเล็กได้รับการที่มีคุณภาพ
- 2) ผู้ดูแลเด็ก และบุคลากรที่เกี่ยวข้องมีคุณภาพ
- 3) สิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อสุขภาพเด็กและผู้ดูแลเด็ก
- 4) กระบวนการมีส่วนร่วมจากผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น

จากความมุ่งหมาย และเป้าหมายของการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กน่ายู่ แสดงให้เห็นถึงการ จัดสภาพแวดล้อม และผู้ดูแลเด็ก ตลอดจนกระบวนการพัฒนาเด็กที่มีคุณภาพ มีทิศทางที่เป็นจุดเด่นในด้านการมีส่วนร่วม ซึ่งหากประสบความสำเร็จย่อมสามารถพัฒนาจุดแข็งของสถานศึกษาได้อย่างชัดเจน

4.2 การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กตามมาตรฐานศูนย์เด็กเล็กน่ายู่

ศูนย์เด็กเล็กจะมีความน่าอยู่สำหรับเด็กและบุคลากรภายในศูนย์เด็กเล็ก ต้องมาจากความตระหนัก มุ่งมั่น เพียรพยายามของทุกฝ่ายได้แก่ผู้บริหารผู้ปกครองเด็ก ผู้ดูแลเด็ก และความ

ต้องการของเด็ก ๆ ซึ่งอาจมีลักษณะที่เฉพาะในศูนย์เด็กเล็กแต่ละแห่ง อย่างไรก็ตามกรมอนามัย (2547, 5-7) ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาสำคัญ ๆ 5 ด้าน

4.2.1 ด้านการบริการ

การบริการ หมายถึง การเอื้อเพื่อ สนับสนุนด้านต่าง ๆ เพื่อให้เด็กได้รับการดูแลทั้งด้านร่างกาย จิตใจและพัฒนาการ โดยมี การขับเคลื่อนการพัฒนาดังต่อไปนี้

4.2.1.1 การจัดหาสมุดบันทึกประจำตัวให้เด็กทุกคนในศูนย์เด็กเล็ก เพื่อใช้เป็นสมุดบันทึกข้อมูลด้านสุขภาพ เช่น บันทึกน้ำหนัก ส่วนสูงของเด็กทุก 3 เดือนและพฤติกรรมของเด็กเมื่ออยู่ที่ศูนย์ สมุดบันทึกสุขภาพดังกล่าว เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างครู ผู้ดูแลเด็ก และพ่อแม่ เพื่อแจ้งข้อมูลต่าง ๆ ให้ผู้ปกครองได้รับทราบอย่างน้อย 2 เดือนต่อครั้ง

4.2.1.2 การกำหนดให้ครู ผู้ดูแลเด็กตรวจความสะอาดร่างกายเด็ก เป็นประจำทุกวัน เพื่อเป็นการคัดกรองภาวะสุขภาพทั่วไปก่อนรับเด็ก

4.2.1.3 จัดให้มีบริเวณสำหรับแยกเด็กป่วยในบริเวณศูนย์อย่างเป็นทางการที่ตรวจพบตั้งแต่แรกพบว่าเด็กป่วย ควรแนะนำผู้ปกครองให้พาเด็กไปพบแพทย์ หรือพาไปพักผ่อนที่บ้าน ส่วนกรณีที่พบเด็กป่วย หรือสงสัยว่าเป็นโรคติดต่อขณะอยู่ที่ศูนย์ ให้เด็กพักในส่วนที่เป็นบริเวณสำหรับเด็กป่วยและรีบตามผู้ปกครองทันที

4.2.1.4 จัดให้มีกิจกรรมการประเมินภาวะโภชนาการเด็ก ได้แก่ การชั่งน้ำหนัก และวัดส่วนสูง พร้อมทั้งลงบันทึกในสมุดสุขภาพทุก 3 เดือน ถ้าพบว่ามีเด็กมีปัญหา ด้านภาวะโภชนาการ ควรมีการประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สถานีอนามัย หรือโรงพยาบาลชุมชน เพื่อให้เด็กได้รับการแก้ไขต่อไป

4.2.1.5 จัดให้มีกิจกรรมการประเมินพัฒนาการเด็ก และลงบันทึกในสมุดประจำตัวเด็กอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง เพื่อเป็นการติดตามการเจริญเติบโต

4.2.1.6 จัดบริการอาหารกลางวัน อาหารเสริมที่มีคุณค่าและสะอาดปลอดภัย เด็กวัยก่อน 5 ปี เป็นวัยที่ต้องการอาหารเพื่อการเจริญเติบโต ควรดูแลให้เด็กได้รับอาหาร ครบ 5 หมู่ ในแต่ละวัน จัดให้เด็กได้รับประทานผัก และผลไม้ทุกวัน ไม่จัดอาหารที่เป็นเม็ดเล็ก ๆ อาหารใส่สีสังเคราะห์หรืออาหารกรอบกรอบที่มีคุณค่าอาหารน้อย เน้นเรื่องความสะอาดของอาหาร โดยผักสดและผลไม้ต้องล้างสะอาด เนื้อสัตว์ต้องปรุงสุกเสมอ การเตรียมอาหารไม่ควร นานเกิน 2 ชั่วโมงก่อนให้เด็กรับประทาน อาหารที่ปรุงเสร็จหรือล้างสะอาดแล้ว ควรเก็บในภาชนะที่มีฝาปิดมิดชิด

4.2.1.7 จัดให้สถานที่ที่ประกอบอาหารหรือครัวแยกเป็นสัดส่วนและถูกสุขลักษณะ เพื่อไม่ส่งกลิ่น ควัน รบกวนขณะที่เด็กอยู่ศูนย์ ดูแลความสะอาดของสถานที่และ

บริเวณโดยรวม อุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ ในครัวเช่น เขียง ควรแยกใช้เขียงตามประเภทอาหาร คือ ผักผลไม้ เนื้อสัตว์สุกเนื้อสัตว์ดิบ ภาชนะที่ใส่อาหารทำจากวัสดุที่ปลอดภัย เช่น สแตนเลส อลูมิเนียม หรือ เมลามีน

4.2.1.8 ผู้ประกอบอาหารมีสุขภาพดี แต่งกายสะอาด และสุขนิสัยดี เช่น ล้างมือให้สะอาดและตัดเล็บสั้นอยู่เสมอ เก็บผมเรียบร้อยและขณะปรุงและเสิร์ฟอาหาร ไม่ใช่มือสัมผัสอาหารโดยตรง เป็นต้น

4.2.1.9 จัดหาน้ำดื่ม น้ำใช้สะอาดและเพียงพอ น้ำดื่มสำหรับเด็กควรเป็นน้ำที่ผ่านการปรับปรุงคุณภาพโดยการต้ม หรือกรอง และเก็บในภาชนะที่สะอาด เด็กสามารถเปิดดื่มได้สะดวก เช่น เก็บในกาน้ำร้อนที่มีหัวก๊อกสำหรับเปิด ส่วนน้ำใช้สามารถใช้น้ำประปาในการประกอบอาหาร ล้างภาชนะ และแปรงฟันได้ กรณีไม่มีน้ำประปา อาจใช้น้ำบาดาลจากบ่อที่มีการดูแลดี

4.2.1.10 จัดให้เด็กทุกคนได้แปรงฟัน โดยมีแปรงสีฟันประจำตัว ศูนย์เด็กเล็กควรมีสถานที่สำหรับเด็กใช้เป็นที่แปรงฟันได้สะดวก

4.2.1.11 จัดให้มีสถานที่ อ่างล้างมือสำหรับเด็ก จัดเตรียมสบู่และผ้าสะอาดสำหรับเช็ดมือ เพื่อให้เด็กได้ล้างมือก่อนรับประทานอาหาร เมื่อมือสัมผัสสิ่งสกปรกและหลังการขับถ่าย

สรุปได้ว่าการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก ให้เป็นศูนย์เด็กเล็กนำอยู่นั้น กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ได้กำหนดเกณฑ์เพื่อใช้ในการประเมินอันดับแรก ด้านการบริการ ซึ่งครอบคลุมด้านการบริการเกี่ยวข้องกับการจัดทำสมุดบันทึกประจำตัวเด็ก การตรวจร่างกาย การคัดแยกเด็กป่วย การประเมินภาวะโภชนาการและพัฒนารเด็ก การจัดบริการอาหารกลางวัน อาหารเสริม น้ำดื่ม การดูแลสุขภาพฟัน และการส่งเสริมให้เด็กมีสุขนิสัยที่ดี เช่น การล้างมือ เป็นต้น

4.2.2 การส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาร

กรมอนามัย (2547, 6) กำหนดแนวทางการส่งเสริมสุขภาพและพัฒนารเด็กไว้ดังนี้

4.2.2.1 จัดให้มีการส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนารเด็ก เหมาะสมตามวัยและเพียงพอ ได้แก่ ของเล่น และหนังสือนิทาน ซึ่งควรมีการทำมาสะอาดของเล่นสม่ำเสมอ

4.2.2.2 จัดให้มีกิจกรรมการเล่น การเคลื่อนไหว การฟังนิทาน ตามพัฒนารแต่ละวัย โดยจัดกิจกรรมตามตารางกิจกรรมประจำวันของเด็กแต่ละกลุ่มวัย

4.2.2.3 จัดให้มีมุมจำลองของจริงเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ ผ่านการเล่น เช่น มุมบ้าน

4.2.2.4 จัดให้มีมุม หรือสถานที่สำหรับให้ความรู้พ่อ แม่ ในการเลี้ยงดูลูก โดยจัดเป็นมุมหนังสือ หรือบอร์ดติดข่าวสารที่น่าสนใจเกี่ยวกับเด็ก

4.2.2.5 จัดให้มีพื้นที่สำหรับให้เด็กได้เล่นอย่างเพียงพอ โดยเฉลี่ยมากกว่า 2 ตารางเมตร ต่อเด็ก 1 คน พร้อมกับมีเครื่องเล่นที่ปลอดภัย จำนวนเพียงพอ ตรวจสอบ เครื่องเล่น ให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์อยู่เสมอ เพื่อให้เด็ก ๆ ได้เล่นอย่างปลอดภัย

4.2.3 การจัดสิ่งแวดล้อมในศูนย์เด็กเล็ก

สิ่งแวดล้อมในศูนย์เด็กเล็กที่กรมอนามัย (2547, 6) ได้กำหนดแนวทางในการจัดไว้ ดังนี้

4.2.3.1 สิ่งแวดล้อมภายนอก

1) ไม่ควรมีแหล่งมลพิษทางอากาศ เสียง และกลิ่นอยู่ใกล้ ๆ ถ้ามีปัญหา ควรรีบประสานงานผู้เกี่ยวข้องและขอความร่วมมือองค์กรปกครองท้องถิ่นให้เข้ามาดูแล

2) บริเวณรอบอาคาร จัดให้มีการปลูกและดูแลต้นไม้ให้ร่มรื่น ดูแล สภาพและความสะอาดบริเวณต่าง ๆ สม่าเสมอ เช่น ไม่มีกองขยะ ไม่มีแอ่งน้ำ หรือมุมบ่อใหญ่ ๆ

3) ศูนย์เด็กเล็ก ควรตั้งอยู่ในบริเวณที่มีรั้วรอบ และปลอดภัยกับเด็ก

4.2.3.2 สิ่งแวดล้อมภายในอาคาร

1) การจัดพื้นที่ใช้สอยเป็นสัดส่วน ตามการใช้งาน

2) ดูแลความสะอาดพื้น ผนัง และอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ

3) ตรวจสอบความแข็งแรง และอยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ เช่น โครงสร้าง อาคารและอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ

4) จัดให้มีการระบายอากาศที่ดีในทุก ๆ บริเวณ ทั้งห้องทำกิจกรรม ห้องนอน ห้องครัว ซึ่งสามารถทำได้โดยการจัดวางสิ่งของไม่ให้กีดขวางทิศทางลม การเปิด หน้าต่างเพียงพอ เป็นต้น

5) จัดให้มีแสงสว่างเพียงพอในทุก ๆ บริเวณ โดยเฉพาะในห้องทำ กิจกรรมสำหรับเด็ก

6) จัดให้มีห้องน้ำ ห้องส้วม อ่างล้างมือ ที่แปรงฟัน มีสุขภัณฑ์ขนาด เหมาะสม เพียงพอสำหรับเด็ก และดูแลความสะอาดสม่ำเสมอ

7) ดูแลความปลอดภัยในศูนย์เด็กเล็ก ได้แก่ อุปกรณ์ไฟฟ้าต่าง ๆ อยู่ใน สภาพที่ใช้งานได้ ตั้งอยู่ในที่เหมาะสม ปลั๊กไฟต้องอยู่สูงกว่า 1.5 เมตร จากพื้นถ้าติดตั้งในระดับ ที่มือเด็กเอื้อมถึง ควรหาฝาปิด / ครอบ จัดหาอุปกรณ์ดับเพลิง สำหรับใช้กรณีเกิดเหตุเพลิงไหม้ โดยผู้ดูแลเด็ก หรือเจ้าหน้าที่ที่สามารถหยิบใช้ได้สะดวกและอยู่ในสภาพที่พร้อมใช้งาน

8) จัดให้มีอุปกรณ์สำหรับการปฐมพยาบาลเบื้องต้น ได้แก่ ตู้ยาที่มียาสามัญประจำบ้าน และผู้ดูแลเด็กมีความรู้ ความเข้าใจในการใช้ยา

9) จัดให้มีถังรองรับขยะเป็นจุด ๆ ในบริเวณศูนย์เด็กอย่างเพียงพอ ถึงขยะสภาพดี ถูกสุขลักษณะ มีการกำจัดทุกวันไม่ให้เป็นแหล่งสะสมเชื้อโรค และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์แมลงพาหะนำโรคต่าง ๆ

10) คู่มือระบบระบายน้ำเสียจากศูนย์เด็กเล็ก ทั้งจากแหล่งต่าง ๆ ในอาคาร และจากห้องครัว

4.2.4 คุณสมบัติและการบริหารบุคลากรผู้เลี้ยงดูเด็ก

กรมอนามัย (2547, 7) ได้กำหนดคุณสมบัติและการบริหาร ผู้ดูแลเด็ก สำหรับใช้เป็นแนวทางในการจัดศูนย์เด็กเล็กน่ายุ่ไว้ดังนี้

4.2.4.1 ผู้ดูแลเด็ก ควรเป็นคนที่มึจิตใจและอารมณ์ดี มีความอดทน อดกลั้น

4.2.4.2 ผู้ดูแลเด็ก ควรเป็นผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรง ไม่ป่วยเป็นโรคติดต่อ และเป็นพาหะนำโรค อีกทั้งมีพฤติกรรมสุขภาพที่ดี ซึ่งจะเป็นแบบอย่างให้กับเด็ก

4.2.4.3 ผู้ดูแลเด็กต้องเป็นผู้ มีความรู้ความสามารถในการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยผ่านการฝึกอบรมมาก่อน ใ้ใจที่จะฟื้นฟูความรู้และทักษะระหว่างการปฏิบัติหน้าที่ อายุระหว่าง 18 – 45 ปี และจบการศึกษาไม่น้อยกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 3

4.2.4.4 จัดให้มีจำนวนบุคลากรที่จะเลี้ยงดูเด็กอย่างเพียงพอ โดยพิจารณา สัดส่วนเด็กต่อครู / ผู้ดูแลเด็ก ดังนี้

เด็กอายุต่ำกว่า 1 ปี ผู้ดูแลเด็กต่อเด็ก 1 : 3 คน

เด็กอายุ 1 – 2 ปี ผู้ดูแลเด็กต่อเด็ก 1 : 5 คน

เด็กอายุ 2 ปีขึ้นไป ผู้ดูแลเด็กต่อเด็ก 1 : 10-15 คน

4.2.4.5 ควรสนับสนุนให้ผู้ดูแลเด็กมีโอกาสได้รับการฝึกอบรมสม่ำเสมอ และศึกษาต่อด้านการศึกษาคเด็กปฐมวัยให้ถึงวุฒิปริญญาตรี

4.2.4.6 สนับสนุนให้ผู้ดูแลเด็กและผู้ปกครองมีการผลิตของเล่น ของใช้ต่าง ๆ จากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้เด็กได้เรียนรู้ไปด้วย

4.2.4.7 นิเทศ ให้คำแนะนำและให้กำลังใจผู้ปฏิบัติงานสม่ำเสมอ ให้ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของศูนย์เด็กเล็กร่วมกัน

4.2.5 การมีส่วนร่วมของชุมชน

กรมอนามัย (2547, 7) ได้กำหนดแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับศูนย์เด็กเล็กน่ายุ่ไว้ดังนี้

4.2.5.1 ควรจัดให้มีการพบปะหรือประชุม ระหว่างผู้ดูแลเด็ก ผู้ปกครอง และผู้สนับสนุนบ่อย ๆ เท่าที่จะทำได้ เพื่อให้มีการสื่อสาร พุดคุย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อสัมพันธภาพระหว่างผู้เกี่ยวข้องดีแล้ว การขอความสนับสนุนด้านต่าง ๆ จะทำได้โดยง่าย

4.2.5.2 มีการประสานงานและประชาสัมพันธ์การดำเนินการของศูนย์เด็กเล็กให้ประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ รับทราบ เพื่อที่จะมีผู้เข้ามาช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ได้

การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กในด้านต่าง ๆ ดังกล่าว เป็นแนวทางที่จะให้ผู้บริหารได้ใช้สำหรับควบคุม กำกับ ผู้ปฏิบัติงานให้ปฏิบัติงานได้อย่างมีคุณภาพ ตามมาตรฐานที่ศูนย์เด็กเล็กนำอยู่ จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า หัวใจของศูนย์เด็กเล็กนำอยู่ประกอบด้วย การดูแลสุขภาพอนามัย เด็กส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาการเด็ก การจัดสภาพแวดล้อม การจัดผู้ดูแลเด็กที่มีคุณภาพ และการเปิดโอกาสให้ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วม อย่งไรก็ตาม นอกจากเด็กจะต้องการการดูแลที่ดีด้านสุขภาพอนามัย จากผู้ใหญ่ที่มีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะความชำนาญแล้ว เด็กยังต้องการประสบการณ์การพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัย เพื่อให้พัฒนาการของเด็กเป็นไปอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติเฉพาะวัยอย่างแท้จริง

4.3 การจัดประสบการณ์ในศูนย์เด็กเล็ก

ศูนย์เด็กเล็กในปัจจุบัน ให้การดูแลและพัฒนาเด็กในวัยที่อายุลดน้อยลงทุกขณะ เนื่องด้วย บิดา มารดา ต้องออกไปทำงานนอกบ้านและขาดผู้ใหญ่ที่จะให้การดูแลทดแทน จึงปฏิเสธไม่ได้ที่ศูนย์เด็กเล็กในปัจจุบันจะต้องเข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าวในชุมชนนั้น ๆ คือ ให้บริการแก่เด็กวัย 1 – 5 ปี เพื่อให้การบริการเด็กเป็นไปอย่างถูกหลักวิธีการ และมีคุณภาพ การให้บริการจึงต้องพิจารณาจัดกลุ่มเด็กให้เหมาะสม และจัดสภาพแวดล้อมสนองตอบตามธรรมชาติเฉพาะวัยของเด็กที่สอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นในการใช้งาน ซึ่ง พิทยาภรณ์ มานะจตุ (2541, 147-151) ได้เสนอหลักในการจัดสภาพแวดล้อมในศูนย์เด็กเล็ก จำแนกออกตามระดับวัยดังนี้

4.3.1 การจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กวัย 1 – 3 ขวบ

การจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กเล็กวัย 1 – 3 ขวบ ต้องคำนึงถึงจุดมุ่งหมายในการใช้ประโยชน์ที่ชัดเจน ตามตารางกิจกรรม (Cateldo, 1982, 2) หลักที่ต้องคำนึงถึงมีดังนี้

4.3.1.1 อาคารสำหรับเด็กเล็ก ควรเป็นอาคารชั้นเดียว ถูกสุขลักษณะ มีช่องรับแสงสว่างเพียงพอ มีสีอ่อนเย็นตา สะอาด จัดเป็นระเบียบ มีความปลอดภัยสูง ตกแต่งอย่างมีเป้าหมาย รั้วใจ สวยงาม กระตุ้นให้เด็กตื่นตัวต่อการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมตามวัย อาคารมีลักษณะโล่งกว้างระบายอากาศได้ดี มีห้องน้ำติดกับห้องกิจกรรม มีห้องครัว แยกออกจากห้องนอนและห้องกิจกรรม ส่วนห้องอาหารต้องสามารถไปมาได้สะดวกและมีห้องออกกำลังกาย (ห้องนึ่ง) สำหรับเล่นในวันฝนตกหรือแดดจ้า ไม่สามารถออกไปเล่นกลางแจ้งได้

4.3.1.2 วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องเล่นและสื่อกระตุ้นพัฒนาการเด็ก ควรมีความปลอดภัยจากสสารที่เจือสารตะกั่ว (Toxic) มีการจัดวางสื่อในภาชนะรองรับประเภทกล่อง ตะกร้าที่มองเห็นได้จากภายนอก แยกเป็นแต่ละประเภท จัดวางในระดับที่เด็กสามารถเอื้อมมือหยิบจับได้เอง ของเล่นควรจัดไว้ตรงตามวัยของเด็กที่ระบุอายุไว้บนหีบห่อบรรจุภัณฑ์

4.3.1.3 ป้ายนิเทศ ควรเป็นขนาดเล็ก ๆ ติดไว้ในระดับสายตาเด็ก มีภาพที่สดใส เร้าใจ เนื้อหาของภาพเข้าใจได้ง่ายไม่ซับซ้อน ตกแต่งตามผนังห้อง บริเวณที่เด็กมองเห็นได้ถนัดตา ยกเว้นป้ายนิเทศที่ใช้สื่อสารกับผู้ใหญ่ พ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือบุคคลทั่วไป สามารถติดในระดับสายตาของผู้ใหญ่ ในบริเวณผนังที่ไม่ใช่พื้นที่ใช้งานของเด็ก

4.3.1.4 เครื่องเล่นสนาม ควรมีขนาดเล็กเหมาะกับวัย มีความทนทาน ปลอดภัย สีสันสดใส ผลิตจากวัสดุที่มีคุณภาพไม่ผุพัง ยุบสลายหรือเสียหายแตกหักได้ง่าย ควรจัดวางไว้ 2 จุด คือ ในบริเวณสนามเด็กเล่นกลางแจ้งได้ร่มไม้หรือบนพื้นที่ปูบล็อกเทียมที่อ่อนนุ่ม หรือหญ้าเทียม และจัดวางไว้ในห้องออกกำลังในร่ม (ห้องน้มนม) เพื่อให้สามารถใช้งานได้อย่างปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ เครื่องเล่นสนามที่จำเป็นคือ ชิงช้าและเครื่องปีนป้ายหรือโครงปีนโครงไต่และกระดานลื่นที่มีความสูงไม่เกิน 1 เมตร รถลากจูง ม้าโยกเรือโยก และอุโมงค์มุดลอด

4.3.1.5 ห้องเรียนภายในอาคาร

ซิกเกแดนซ์และคณะ (Schickedanz, et al., 1983, 21-22) กล่าวถึงการจัดห้องเรียนในระดับปฐมวัยไว้ดังนี้

1) ความหมายของห้องเรียน

ห้องเรียน หมายถึง

(1) ห้องที่จัดวางวัสดุ อุปกรณ์อย่างมีเป้าหมายเป็นหมวดหมู่และ

มีระบบ

(2) มีการวางแผนการใช้งานอุปกรณ์ที่ชัดเจน

(3) มีตารางเวลากำกับการจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์คงที่

(4) มีกฎเกณฑ์กติกาในการจัดการกับเด็ก

(5) เป็นห้องที่สามารถดำรงสภาพการเรียนการสอนให้ดำเนินไปได้

2) หลักในการจัดห้องเรียน 5 ประการ คือ

(1) มีระบบ

(2) มีกฎเกณฑ์

(3) มีเป้าหมาย

(4) สอดคล้องกับระดับความสามารถ ความสนใจและพฤติกรรมเด็ก

(5) สร้างความรับผิดชอบแก่เด็กได้

3) ทฤษฎีพื้นฐานในการจัดห้องเรียน

ในการจัดห้องเรียนระดับปฐมวัย มีทฤษฎีพื้นฐาน เพื่อใช้เป็นหลักในการพิจารณาประกอบการจัดห้องเรียนในระดับปฐมวัยดังตารางที่ 2.5 ต่อไปนี้

ตารางที่ 2.5 รูปแบบของห้องเรียนตามทฤษฎีพื้นฐาน 3 ทฤษฎี

รูปแบบ	ลักษณะ
1. รูปแบบพฤติกรรมนิยม (Behaviorist Model)	1. ครูคอยจัดการกับทุกสิ่ง 2. ครูเป็นศูนย์กลาง 3. ครูคอยแก้ปัญหา โดยไม่คำนึงถึงการป้องกัน 4. ครูเป็นผู้ให้รางวัลและแรงเสริม
2. รูปแบบเชิงจิตวิทยา (Psychological Model)	5. เด็กและครูมีเจตคติที่ดีในการอยู่ร่วมกันในห้องเรียน 6. ครูและเด็กร่วมมือกันแก้ปัญหา 7. เป็นห้องที่ฝึกความรับผิดชอบของเด็ก 8. ครูมีการหารือกับเด็กแทนการใช้อำนาจ 9. บรรยากาศอบอุ่น ครูสนใจเด็กเป็นรายบุคคล
3. รูปแบบการจัดกลุ่มเด็ก (Group Management Model)	10. ใช้เด็กเป็นศูนย์กลาง 11. ครูคอยตอบสนองความต้องการเด็ก 12. ครูให้ความรู้และแก้ปัญหาพฤติกรรมไปพร้อม ๆ กัน 13. ครูไม่บังคับเด็ก 14. กิจกรรมหลากหลาย บทเรียนน่าสนใจ 15. เด็กได้ฝึกพัฒนาทักษะการทำงานกลุ่ม 16. ครูสร้างแรงกระตุ้นจากภายใน 17. ห้องมีระบบ ทุกคนช่วยกันสร้างกฎกติกา

ที่มา : ซิคเกแดนซ์และคณะ, 1983 อ้างใน มุณิธิรักษ์ไทย, 2547, 173.